

qo‘llanma, Toshkent, 2008 y. 208

SH.Xusainov - fanlari doktori, professor (TDIU)
fanlari nomzodi, dotsent (JIDU)

Hozirgi zamon jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar – juda murakkab va dinamik holda rivojlanayotgan tizim bo‘lib, o‘z tarkibida xalqaro iqtisodiy munosabatlar (tashqi savdo aloqalari kapital chiqarish, valyuta - kredit munosabatlari, ishchi kuchlari migratsiyasi, iqtisodiy integratsiya jarayonlari va h.k.) orqali bir-birlari bilan o‘zviy bog‘langan turli xildagi milliy xo‘jaliklarni o‘z ichiga olgan global xo‘jalik mexanizmi bo‘lib hisoblanadi. Ushbu o‘quv qo‘llanmada jahon iqtisodiyoti mohiyati, tarkibi, uning gloabllashuv bosqichlari taraqqiyotning asosiy qirralari va xalqaro iqtisodiy munosabatlarni tarkibiy qismlari yoritilgan.

Mazkur qo‘llanma oliy o‘quv yurtlari talabalariga, kollejlarga, biznes maktabi tinglovchilariga, shuningdek xalqaro iqtisodiyot bo‘yicha bilimlarini oshirishga intiluvchi va barcha iqtisodiyotga qiziquvchilarga o‘quv qo‘llanmasi sifatida tavsiya etiladi.

АННОТАЦИЯ

Современная мировая экономика и международные экономические отношения - очень сложный и динамично развивающийся глобальный хозяйственный механизм, представленный различными национальными хозяйствами, связанными между собой системой международных экономических отношений (внешняя торговля, вывоз капитала, валютно-кредитные отношения, миграция рабочей силы, экономическая интеграция и т.д.). В пособие рассматриваются сущность, структура, этапы глобализации мирового хозяйства и основные черты ее развития.

Учебное пособие предназначено для студентов вузов и колледжей, слушателей бизнес школ, а также будет полезным всем любознательным, стремящимся пополнить свои знания в области мировой экономики.

THE SUMMARY

Modern world(global) economy and international economic attitudes(relations) - very complex(difficult) and dynamically developing global economic mechanism submitted by various national facilities(economy), connected among themselves by system of the international economic attitudes(relations) (foreign trade, export of the capital, валютно-credit attitudes(relations), migration of a labour, economic integration etc.). In the grant(manual) the stages глобализации of a world(global) facilities(economy) and basic features of its(her) development are considered(examined) essence, structure.

The manual is intended for the students of high schools and colleges, students business of schools, and also will be useful by all inquisitive, aspiring to fill up the knowledge in the field of world(global) economy.

iqtisodiyot va servis instituti Ilmiy kengashi oliy o‘quv yurti bakalavrlari uchun o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etadi.

qo‘llanma, Toshkent 2008 y.

Amaldagi Respublikasi Davlat ta'lim standarti fanlari orasida bakalavriat yo'nalishidagi 5810600- Turizm operatorlik xizmatini tashkillashtirish, 5810700- Turizm menejmenti, 5810800- Turizm marketingi, 5811700- Servis (turizm va mehmonxona xo'jaligi bo'yicha), 5811600- Servis (sifat ekspertizasi, xizmat ko'rsatish va ishlar sertifikatlash), 5340100- Iqtisodiyot (servis va xizmatlar bo'yicha) kabilarda «Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar» fani alohida tutadi.

Ushbu xorijiy mamlakatlar iqtisodiyoti va ulardagi zamonaviy xalqaro iqtisodiy munosabatlar tizimining vujudga kelishi va rivojlanishining nazariy tamoyillarini ochib berishga . asosiy maqsadi iqtisodiyot va turli xizmat ko'rsatish sohalarini umumiy iqtisodiy bilimlar bazasini rivojlantirish tajriba, ko'rikmalar va nihoyat tomonlama yuksak darajadagi malakali kadrlar tayyorlashga ko'mak berishdan

xalqaro

iqtisodiy munosabatlar fani aslini olganda u
ikkita fandan «»
rejasiga binoan, fanlarni
birgalikda qo‘shib o‘qitish ko‘zda tutilgan.

Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar tarixiy, siyosiy va iqtisodiy kategoriya bo‘lib hisoblanadi. Buning sababi shuki, har bir tarixiy bosqichda uning rivojlanishi ishlab chiqarishni aniq ko‘lamiga, ishlab chiqarish munosabatlarining harakteriga, xo‘jalikning faoliyatini baynalminallashuviga va ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishiga to‘g‘ri keladi.

Jahon iqtisodiyoti fani turli xil toifaga kiruvchi davlatlar (sanoati rivojlangan bozorli iqtisodiyotli davlatlar, rivojlanayotgan va bozor iqtisodiyotiga o‘tayotgan mamlakatlar) sub’ektiga oid qonuniyatlarni, tamoyillarni, xalqaro tovar ayirboshlash, ishlab chiqarish omillari harakati, moliyalashtirish sohalarini o‘rganadi. Mazkur fanni o‘rganish ob’ekti bo‘lib, jahondagi milliy davlatlar iqtisodiyoti, shu jumladan hududiy ishlab chiqarish majmualari, transmilliy korporatsiya (TMK)lar, firmalar va boshqalar hisoblanadi.

Shu o‘rinda esa xalqaro iqtisodiy munosabatlar fanining predmeti bo‘lib, milliy, hududiy va global miqyosdagi davlatlar o‘rtasidagi xilma-xil aloqalar tizimi bo‘lib hisoblanadi. Uning davlatlararo munosabatlari va ularni amalga oshirish mexanizmi sanaladi. Bu fanlarning har biri mustaqil hisoblanib, ayni paytda tadqiqotlar sohasida bir-birini to‘ldirib tursada mazkur ikki fan («
iqtisodiy munosabatlar»)ning o‘rganadigan qator masalalari bir-biriga qo‘shilib ketadi.

iqtisodiy munosabatlar fanlari bir-biri bilan chambarchas bog‘lanib, biri ikkinchisini to‘ldiradigan masalalarga ham duch keladi. Bu esa har ikkala fanning bir butunligi va o‘xshashligidan dalolat beradi. Shunga asosan, mazkur fanlarni puxta o‘rganishlik jahon iqtisodiyotida ro‘y berayotgan iqtisodiy – ijtimoiy siyosiy voqea-hodisalar va jarayonlarni izchil o‘zlashtirib olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

iqtisodiy munosabatlar alohida fan sifatida namoyon bo‘lib, u «Iqtisodiy nazariya», «Xorijiy mamlakatlar iqtisodiyoti», «Jahon iqtisodiy geografiyasi», «Statistika», «Demografiya», «Davrning global muammolari» kabi bir qator maxsus iqtisodiy fanlar bilan uzviy bog‘langandir. Mazkur fanni O‘zbekiston Respublikasi oliy o‘quv yurtlarida o‘qitilishidan ko‘zda tutilgan maqsad shundan iboratki, iqtisodiyot yo‘nalishida ta‘lim olayotgan talabalarda jahon iqtisodiyotida ro‘y berayotgan iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy jarayonlarning kechishi, zamonaviy iqtisodiy aloqalarining tobora chuqurlashib borishi to‘g‘risida tushunchalar hosil qilishdir.

xalqaro huquqiy

qismlarini
qaram

halkaro

hamkorlikni

va siyosiy

xalqaro

h

Hozirgi

xalqaro

hamjamiyati

hududiy hamjamiyat
qamrab

hududiy
h

hamjamiyati

har qanday

qadriyatlarining

qulay

- huquq
- Hukumatlararo

Xalqaro

qayerda

qat'iy

hajmi qiymati hisobga qilib

quyidagicha

hududiy

hisoblanadi

qat'iy

hududida

qiymati hisobga

qarab hisoblanadi

qiymati hisoblash

haqini

qo'shilmaydi

ham qo'llaniladi hisoblash

qo'llaniladi

quyidagilar

•

•

qatlamlarini qo'llab quvvatlash

•

•

qaratilgan

•

hozirgi

quyidagi

•

•

•

Hozirgi kunda ushbu guruhdagi

mamlakatlarda

etadi

quyidagi

•

-
-

qariyb yarim qismi

qishloq

quyidagi

-

hududidagi

-

qiluvchi

Quvayt

-

-

Hindiston

-

Hamdo'stlik davlatlari

qilayotgan

Hozirgi

quyidagilardan

qilgan

hududlarda
qonuniy

quvvatlari

qulashiga

qildilar

huquqiy

hozirgi

hukmronlikni

qo‘lga

quyilmalar

hududiy

qo‘shimcha

harakat qiladilar

qolmoqdalar

holda

qayd

qilib

hissadorlik

qiladi

qamrab

qilayapti

qarab

quvvatlaridan

harakat qilmoqda

qo‘yadi

qilib

hozirgi

qirralarini

hududlashtirish

ham

rivoj topib

hamjamiyati

hamdo‘stligi
qilib
hududiyashtirish

Hozirgi

G‘arbiy
hisoblanishadi

Hozirgi

- qo‘yidagilarda
- qaratilgani

- Hozirgi

-
-

g‘arbdagi

qilishning

quyidagi

hamkorlik

hal

qaraganda har
 haydaladigan qatlamini
 hayot
 qishloq
 qiladi
 ham qiyin

qaraganda

ham

haqida

qilib qarab
 qo'yishga qodirdir

g'arb

g'arbning

qaramligini

G'arbiy

qo'shib

qisqargan G'arbiy
 hozirgacha

hozircha

valyuta bozorida

qiladi G'arbiy hisob
 haqiqiy
 qulay Hozirgi kunda tahminlarga

hamkorligi

hissasiga

qiyinchiliklarini

hamkorlikda

qo'llab quvvatlatlamoqdalar
 qilib hozirgi
 hamkorlikka

holda qachon

qachon

II Bob. XALQARO MEHNAT TAQSIMOTI

1.§. Xalqaro mehnat taqsimoti tushunchasi

Jahon xo‘jaligi tizimining moddiy asosi bo‘lib, xalqaro mehnat taqsimoti (XMT) hisoblanadi. Xalqaro mehnat taqsimoti – bu alohida mamlakatlarda u yoki bu tovarlarni ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatishni nafaqat o‘z mamlakatida, balki boshqa mamlakatlarda ham amalga oshirishni ko‘zda tutadi. Ishlab chiqarish baynalminal (internatsional) tashkil qilishning ushbu shakli u yoki bu mahsulotni ishlab chiqarishni qulay iqtisodiy ixtisoslashtirishda va o‘zaro almashinishda ayrim mamlakatlarga qo‘l keladi. Xalqaro mehnat taqsimoti mohiyati ishlab chiqarishning yagona ikki tarixiy qismini ajratishda (uning xalqaro ixtisoslashuvi) va uning birlashuvi (ishlab chiqarishni xalqaro kooperatsiyalash)da namoyon bo‘ladi.

Shunday qilib, xalqaro ixtisoslashuv va ishlab chiqarishni kooperatsiyalash xalqaro mehnat taqsimoti shakllari paydo bo‘lishi sifatida maydonga chiqadi. Ishlab chiqarishni kooperatsiyalash xalqaro mehnat taqsimotining paydo bo‘lish bosh shakli hisoblanadi. O‘z navbatida kooperatsiyalash ishlab chiqarishni ixtisoslashtirishga asoslanadi.

2.§. Xalqaro mehnat taqsimoti shakllari va turlari

Xalqaro ixtisoslashuv va xalqaro ishlab chiqarish kooperatsiyasi xalqaro mehnat taqsimotning mazmun mohiyatini, shakllarini amalga oshirishni belgilovchi mezonlardir.

Ishlab chiqarishni xalqaro ixtisoslashtirish davlatlar o‘rtasida mehnat taqsimotining shakli bo‘lib, u bir turdagi tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlarni mamlakat ichki iste‘molidan ortib ishlab chiqarishni markazlashgan asosda o‘sib borishi tushuniladi. Qaysikim, alohida davlatlar konkret tovarlar va xizmatlar (an‘anaga ko‘ra, ishlab chiqarish quvvati, kadrlar malakasi, tabiiy resurslar, milliy daromad darajasi, ichki bozor hajmini kengaytirish, mavjud va yangi iqtisodiy aloqalar bilan) ishlab chiqarishga ixtisoslashadi. Ishlab chiqarishni xalqaro ixtisoslashtirishning asosiy turlariga buyumlar (tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish), detallar (alohida qismlar va komponentlar ishlab chiqarish) va texnologik (ayrim texnologik jarayonlar va operatsiyalarni amalga oshirish) jarayonlari kiradi. Ishlab chiqarishning xalqaro ixtisoslashuvi ikki yo‘nalish bo‘yicha rivojlanib boradi:

- ishlab chiqarishda (tarmoqlararo, ichki tarmoqlar ixtisoslashuvi) alohida korxonalarining ixtisoslashuvi;
- xududiy (alohida mamlakatlar ixtisoslashuvi, guruh mamlakatlar, mehnat taqsimoti uchun ma‘lum mahsulotlar va ularning qismlarini ishlab chiqaruvchi hududlari).

Ishlab chiqarishning hududiy xalqaro ixtisoslashuvida esa alohida mamlakatlar va hududlarda ma'lum mahsulotlarni ishlab chiqarish va ularning bir qismini jahon bozoriga chiqarilishini yo'lga qo'yilishi tushuniladi.

hukmronlik qila

qayta

qazib

h

qismlar

ham

qismlar

qamrab

harakatni

qilish

qo'lga

huddi

harakat qilganiga qaraganda

harakatlarini

hal

Hozirgi

hukmronligini

Ishlab chiqarishning xalqaro kooperatsiyalashuvi uzoq oqilona ishlab chiqarish shakli bo'lib, qaysikim u ixtisoslashgan korxonalar o'rtasida o'rnatiladi. Ular esa quyidagi hamkorlik sohalari bo'yicha ajralib turadi:

- Ishlab chiqarishda texnologik hamkorlik qilish (litsenziya berish va mulkdan foydalanish huquqi, loyiha konstruktorlik hujjatlarni, texnologik jarayonlarni, mahsulot sifati, amaldagi korxonalarni modernizatsiya qilish kabilarni kelishib olish va ishlab chiqish, ishlab chiqarishni boshqarish, takomillashtirish, standartlash, sertifikatlash hamda ishlab chiqarish dasturlarini taqsimlash).

- Kooperatsiyalashgan mahsulotlarni sotish bilan bog‘liq bo‘lgan savdo
- iqtisodiy jarayonlari;
- Sotishdan keyin texnikaviy xizmat ko‘rsatish.

BMT Yevropa kommissiyasi konsepsiyasiga muvofiq sanoat hamkorligi ichida quyidagi shakllar (usullar) ajratiladi:

- «Kompensatsiya bitimi»;
- Qo‘shma dasturlarni amalga oshirish (ketma-ket va qo‘shma ishlab chiqarish);
- Kelishilgan ixtisoslashuv;
- Qo‘shma korxonalar shaklidagi kooperatsion hamkorlik;
- Korporativ tuzilmalarning transmilliy kooperatsiyasi ishlab chiqarishning xalqaro ixtisoslashuvida ishtirok etishi quyidagi natijalardan iborat bo‘ladi:
  - ishlab chiqarishning xalqaro ixtisoslashuvi chuqurlashadi, oqilona texnika va texnologiyalarni qo‘llash asosida ishlab chiqarish rentabelligi o‘sadi;
  - muhim ilmiy - texnik vazifalarini hal etish imkoniyati tug‘iladi;
  - bir necha mamlakatlardagi sheriklar bilan yangi murakkab turdagi buyuurlar yaratish muddatlari qisqaradi;
  - marketing faoliyati yengillashadi;
  - eksport yo‘llaridagi savdo to‘siqlari aylanib o‘tiladi yoki tuzatiladi;
  - firmaning rejalashtirish imkoniyati kengayadi.

Jahon iqtisodiyoti taraqqiyotining hozirgi davr bosqichlari axborot texnologiyasiga ega bo‘lgan holda, ishlab chiqarishni yangi texnik baza iqtisodiy tizimiga o‘tkazish bilan harakterlanadi.

Jahon iqtisodiyoti aloqalarining yetuklik darajasi tovar aynlanmasi (tovarooborot) va moddiy ishlab chiqarish sur‘atlari o‘shishiga nisbatan belgilanadi. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar sohasida ro‘y berayotgan o‘zgarishlarga tovar aynlanmasi tarkibi, oldi –sotdi bitimlari salmog‘i haqida ma’lumotlar dalil bo‘ladi. Bular mehnat va kapital bozorida, jahon narx dinamikasi, tovarlar xizmatlari, mablag‘lar harakatiga yo‘naltirilgan ishlarda namoyon bo‘ladi.

Mamlakatlarning jahon xo‘jalik aloqalariga jalb etilishi darajasi xalqaro mehnat taqsimotida eksport kvotasi va aholi jon boshiga eksport hajmi ko‘rsatkichlarini hisoblash asosida baholanishi mumkin.

– jahon bozorining alohida mamlakatlarda yalpi ichki mahsulot hajmiga nisbatan barcha eksportlar hajmi nisbatidir.

Eksport kvotalarining ahamiyati quyidagicha:

- milliy iqtisodiy ishlab chiqarishning boshqa mamlakatlar bozorida o‘z tovarlarini sotishga bog‘liq darajasini ko‘rsatadi;
- mazkur mamlakatning jahon bozorida sotish uchun ma’lum mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyatini aniqlaydi.

Agar eksport kvotasi 10% dan kam bo‘lmasa, «ochiqlik» darajasi ma’qul hisoblanadi.

iqtisodiy ko‘rsatkichi bo‘lib, u mamlakat iqtisodiyoti uchun import ahamiyatini harakterlaydi. Import kvotasi – mazkur mamlakatning yalpi

ichki mahsuloti importiga nisbatan YAIM da qancha qismi importni tashkil qilishini ko'rsatadi.

Tashqi savdo kvotasi mamlakat tashqi savdo oborotining uni YAIM hajmiga nisbatan kattaligi nisbatidir. Tashqi savdo kvotasi mazkur mamlakat tashqi iqtisodiy aloqalari uning umumiy iqtisodiy o'sishini nechog'liq rag'batlanishini ko'rsatadi.

Tashqi iqtisodiy kvota 27% ga yetganda milliy iqtisodiyotga rag'batlantiruvchi ta'sir o'tkaza boshlaydi, deb hisoblanadi.

Xalqaro mehnat taqsimoti mazkur mamlakat korxonalarini kuchi nafaqat o'z iste'molchilari ehtiyojini qondirish uchun ma'lum mahsulotlar ishlab chiqarish, balki o'zi ishlab chiqarayotgan mahsulotlarga almashtirish uchun ham mahsulot ishlab chiqarishga qaratilishi kerak deb taxmin qiladi.

Xalqaro almashinish jarayonlarida xalqaro mehnat taqsimotini amalga oshirish qulay shartlarda har qanday mamlakatga afzallik beradi:

- eksport qilinayotgan tovarlar va xizmatlarning xalqaro va ichki narxi o'rtasidagi farqni olish;
- nisbatan arzon importdan foydalanishda milliy ishlab chiqarishdan voz kechib, ichki harajatlarni tejash.

Xalqaro mehnat taqsimoti uch asosiy tiplar bo'yicha amalga oshirilishi mumkin va bular ishlab chiqarish kuchlari tegishli rivojlanish bosqichlarini aks ettiradi: **umumiy**, **xususiy** va **yakka** tartibda.

Umumiy tipdagi xalqaro mehnat taqsimoti, ya'ni ishlab chiqarish sohalari bo'yicha (qazib olish, qayta ishlash, sanoat, qishloq xo'jaligi) ko'proq xo'jalikni ekstensiv rivojlanish davriga xos va eng avvalo tabiiy, ishlab chiqarishning tabiiy – geografik sharoitlari bilan bog'liq.

Xususiy tipdagi xalqaro mehnat taqsimoti ma'lum sohalar, ularning tarmoqlari va ishlab chiqarish turlarida xalqaro ixtisoslashuvni taqozo etadi. Bunda almashuvning internatsionallashuvi paydo bo'ladi va kengayadi, savdo o'sishi tezlashadi.

Yakka tartibdagi xalqaro mehnat taqsimoti alohida operatsiyalar (detallar, uzellar, agregatlar) va texnologik stadiyalarga ixtisoslashuvni taqozo qiladi. Bu sharoitda bozor hajmi o'sadi. Jahon savdosi o'zish sur'atida rivojlanadi (ishlab chiqarishga taqqoslanganda). Shuning uchun ham xalqaro savdoda komplektlovchi kooperatsiya tartibida, shu jumladan, trans milliy korporatsiya doirasida (TMK)1/2 dan ko'proq mahsulot tovar almashinuvi qayta ishlash sanoatiga to'g'ri keladi.

mehnat taqsimotining shakllarini ayting.

Umumiy tipdagi xalqaro mehnat taqsimoti nima?

Xususiy tipdagi xalqaro mehnat taqsimoti to'g'risida tushuncha bering.

Yakka tartibdagi xalqaro mehnat taqsimotini ayting.

HALQARO**Xalqaro**

xalqaro xalqaro xalqaro Hozirgi qismi qiyin holda
 xalqaro Har qanday hajmining qolgan hali
 Har Har
 Halkaro

hamkorlik harakatini

har

hajmining

ham

ham
qit'a

hajmi

hol

hosil qiladi
qiymatini
qiladi

qiladi

har qat'iy har

qiladi

hammasi
hech

qolmaydi
qoladi

Har qaysi

hamma hududi (

qanday qonuni har

qiymat qonuni qoplash
qiymat qiymat

haqida

Hozirgi

xalqaro

haqidagi

haqida

qaraganda

haqida
hamisha

qilishi

haki

G'arb

ham

hajmi

Har

qiladi

qarab

hisoblab

haqi ham

harakatga

hajmi

hajmi
G'arb

har

quyidagi

qator

•

•

qilishni

•

haqidagi

•

hamda

•

qilish

qilish
qaytarishga

hududlar

•

hududiy

•

hududlarining

•

qildi

G'arbiy

hatto

ham
ham

G'arbiy

qilishda

qildi

qoldirdi

texnikasi,

qismi

quyishdi

Hindiston

Hozirgi

qolayapti

ham

qisqardi

qarshiliklariga

qayta

qila

hajmining

ham

ham

qiladi

kunda jahon

G'arbiy

Hozirgi

havzasi hissasi

G'arbiy

qiziqish

ham

qayta

hisoblanadi

qilish

qilish,

hisoblash

qariyib

ham qayd

qilish
qolayapti
qayta

qoloqlik
qulay

qilmokda
qayd

qismi

qayta

qaraganda

har

qarab

hajmi

qilar

qilindi

qarshi

qilishda

hududlar
hududlar

hududi

hamkorlik

ham

himoya qilishni

qilib

qimmatbaho

hisoblendi
qazib

qimmatbaho

qaradilar

qat'iy

qo'yildi

qaramasdan

ham

qizg'in

himoya qilishni

qildi

Hozirgi

qamrab
qulay

qaratilgan

qatorida quyidagilarni

•

qiyinlashtirish

hasham

•

Hozirgi

qilish

huquqlari

huquqlarini ham

hajmini
hollarda

himoyalashda

hisoblanadi

qilmaslik

qismidan
qo'yishda

ham

Hozirgi

qaratilgan

quyidagilarni

haqi

qoidalarini

qisqartirish

qisqartirish

hozirgacha

hozircha

qirralari

Hozirgi

qilmokda

qaratilgan
qabul qilinayotgan

qarorlarni

qisqartirib

holda

huquqli

hisoblanadi

Hozirgi

qo'shilish

qonunchiliklarini
qo'shilayotgan

qonunchilik

hajmi

qanday

qaysi

qaysi

qaysi
qaysi

qaysi

qiladi
hisoblanadi?
qilgan
?

qaysi

qaysi

hozirgi

qachon

qilingan

hamkorlikning

qo'yish
har

hal

har qanday

qanday

qudratiga

qiladiki
hollarda

qudratini

qishloq

qurollantirish

hal

hal

hamkor

huquqlik

hal

qilindi

qoshida
qilindi

•

•

• hamkorlik qilish quvvatini

•

• qulay qator

•

qilish

•

qator

•

halkaro huquq

•

hamkorligini

•

himoyasini

huquqiy

qo'yilgan
haqida qonun qabul
huquqiy

qilindi

quyildi

qo'shimcha

Qonunga asoslangan holda Agentlik

qonun qabul qilindi
huquqiy
qadar

qarorini qonunini qo'yidagilar

qonuni qonuni

himoya qilish qonuni hududlar

qonuni qonuni

qonuni haqidagi qonuni

Qimmatbaho qog'ozlar qonuni

huquqlarini himoya qilish qonuni

qonuni huquqlarini himoya qilish

qonuni qonuni

hisoblanadi

Hozirgi qator qilishni har

qilish qisqa

(YEI),

hamkorligini hal qiluvchi

Hozirgi

hokimiyati

hamjamiyatining huquqli hal qilinardi

hajmi qariyib

qamrab

hisobiga ham qilish hajmi

qiladi

qilmoqda

Hozirgi kunda mamlakat eksport

quvurlar

hajmi ham

qilish qisqardi

ham qariyib 300

qo'yilmalari

qo'shma

hisobiga

ham

qildi

qismini
hajmda

, Yevroosiyo hamkorligi

Hindiston

qator

Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston
hamkorlik

o'sib bormoqda

tobora

hamkorlaridan

hisoblanadi

hajmi

holda

hajmida ham

qog'oz

qora

qilingan

hamkorligi

hamkorlar

quyuvchilar

qilishga qiziqish

qazilmalari

qazib

qishloq

qurilish
qayta

qilishda

har

qazib

qazib

qatorda

qazib

Qandim

qilish

qazib

qo'shma

qo'shma

qo'shma
Qishloq

qayta

ham

qo'shma

qayta

qo'shma

hamkorlikni

qo'yilishi
hamkorligini

hududiy

har

hamkorlikda
hamkorlik

qo'yildi

hamkorlik

hamkorlikni
qo'shma

qo'llab quvvatlab

hukumati

qayta

hamkorlik

qaratilgan

qayta
hisoblangan

qayta

qilindi

qilish

qayta

Qo'qon

hisoblanadi

hamkorlikning
hukumati

ham

hamkorlik

,

qisqa
hududlarida
Qumqurg'on

qurilishiga
hamkorlik

qaratiladi qurollantirishga
hamkorligi
 har qilayapti
 qiladi hamkorlari
 hisoblanadi hamdir hududida
 hisobiga
 qayta qurilish
 qo'shma
 qilish
 ham
 hisoblanadi qildilar
 o'sib bormoqda.
 hamkorlikni
 Hozirgi qayd
 qilingan qazib
 qurilishi qurilishi
 qurilishi Qashqadaryo qo'shma

hamkorlikda

qazib

qishloq

qo'shma

hamkorlik qilayapti

qo'shma

ham

hamkorlik

kon sanoati

ham

qachon

qachon

qanday

qo'yilgan

qonun qachon qabul qilingan

qanday qonunlar qabul

qilingan

hajmi

Qaysi

qisqardi

qisqardi

qaysi

qisqardi

qiladi

qaysi

hisoblanadi

qismini

har qanday

ham

qoladi

ham

ham

Hozirgi

ham

hal qiluvchi

qolmoqda

qiladi

qolishi

hisoblanadi

qolganda ham

ham

ham

harakatining

harakti

ham

ham

Har

hisoblanadi

-
-
-
-
-

qulay

quyidagilardan

-

harakatlantiruvchi

hisoblanadi

-

quyilmalari

hamkorligini

-

qo'llab quvvatlash

hajmda

qilish

-

holati

qilish
qashshoqlik

-

qat'iy

-

hisoblanadi

hukumat qarori

hukumatlararo

qarori

qiladi

qabul qilinadi

hadyalar

hukumatlararo

qabul qilinadigan

qo'yilmalari

qiska

qo'yilgan mablag'lar

qarab

qo'yilmalar

qo'yiladi

hajmda

mablag'lar haqida
mablag'lari

huquqiga

ham

ham

qayta
qarzlarni

ham

ham

hal

qator
qarorlar qabul qilishga

qo'yilmalari

)

qo'yilmalar qo'yilgan

hali

qilar

Hozirgi

qilinmoqda

qiladi

qiladi

Hozirgi
hisoblanadi
hamdir

qaramasdan

qo'yilishlarida
qo'yilgan

Hozirgi

qutbli
haqida

holda
hukumati

ega bo'lgan

hudud

qayd qilinmoqda

hajmlari

qavat

Hozirgi

qiyofasida

hududiy

qavati

Qolgan

qoidalari

harakat qiladilar

qator

quyilmalari

qaraganda qisqardi

quyidagilarga

hajmi

qismi

hisoblangan

ham

ham qolgani

qaramasdan

qo'yilmalarning qismi

qoldi

qismi

qiyofasida
qabul qiluvchi

qismi

qo'shilish

hajmida

ham

ham

qolgani

qolmoqda

hozirgi

qilayapti

hudud
qulay

qilayapti

qilinganligi

hisobga

holda

qiluvchi

qoladi

havzasi qaratilgan qo'yilmalari qazilmalarni
qazib qiziqishi

ham

ham

qoladi

qator

hududlaridagi

qolmoqda

ham

qismi

qo'shilmagan holda

qo'yilmalari hajmi

qiymati

hajmini

qismini

qiladi

qiymatga

qilib

harakati hozirgi

Hozirgi

qanday

qaysi

qiladigan

qismi qancha

qaysi

Qaysi

qiluvchi

qoladi

qolmoqda

qirralarini

Qaysi

qishloq qazilmalar qo'yidagi

qiladi hajmi

qatoriga hisoblanadi

qo'rg'oshin

hisoblangan

hududida hududi qazib qatlamlari hisoblanadi

qiladi

Qishloq qobiliyatli qismi

Qishloq qishloq qulay

har

hajmida

hajmining qayta

qariyib

qulay

qishloq

quritish

qutilash

hisoblanadi

quyosh

qorako‘lchilik

qator

ham

hunar

hisoblanadi

Qulay

hamda

hududidan

g‘arbdan

hududlarida

qazilma

hamma

Shuni qayd qilish joizki, Qamchik

qurish

qilish

qurilishi

«G‘allabank»,

tashkilotlar

qatorda

ham

ham himoya qilingan
hamkorlari

qamrab qariyib 90

qadimiy

turizm
hisob

har qariyib

sanab

qilingan hajmi

qo'lg'a

qo'shma

ham

Hozirgi
qo'shma

hamkorlik

qurilish

qazib

qidiruv

havo

hisoblanadi
hajmida

qonunda

qo'yildi

qurildi

qo'yildi

Qo'qon

qo'shma

qilinmoqda

qo'yilmaydi

qo'llab quvvatlash

qonunda

quvvat

qo'yildi

qurollantirish

qurilish

qilinib

qayta

qo'shma
quvvatlari

huquqli

himoya

huquqiy

huquqiy

huquqiy

ham

qonunchilik

qonunchiligida

huquqini himoya qiladi

ham

qonun

qoladi
qilmasa

qonun

qo'llanish huquqiga

qulay
qo'yilgan

qonunlarda

huquqiy

hisoblanadi

huquqiy himoya qilish

qo'shimcha

qarori

- quyidagi huquqlar qilinayotgan

- qonunchilik

qiluvchi

hokimiyat

- qonuniy huquqlari

qo'ydi qonuniy

- hokimiyat harakatlarini huquqlarini qarorlari

- huquqlari hollarda qonuniy

- qilish huquqlari haqida qilinganda qonuniy

huquqlarini himoya qilish

qilindi qo'llab quvvatlash

qilish

qo'shma

- hududiy

- huquq

- qilingan qonunchilik har qanday

- holda
- har
- himoyalash
- quvvatini
- qayta
- qaratilgan
- qonunchiligida
- qism
- qo‘shilishi haqidagi
- hisoblanadi
- hamda
- hamkorlik
- hamkorlik
- hamkorlik
- himoya qilish
- haqida
- hamkorlik
- qonunchiligiga

- huquqli
-
-
-

- qudratini
- hisoblanadi
- hajmi
- qo‘shma
- qiladi
- qisqardi
- ham

qayta

qayta

hajmida

hajmida

Hozirgi
hisoblanadi Qo'shma

Qozog'iston

qiladi

qachon
qachon
quyilgan
qachon qabul qilingan
qilingan
qaysi
qaysi
qisqardi
hisoblanadi

qachon
qanday
qonun
huquqiy
qanday qonunlar qabul
hajmi
qaysi
qisqardi
qaysi

va

qondirish

qirrali

quyidagi

qaysikim

harakat

ko'p qirrali operatsiyalar firma doirasini qamrab oladi. Shuning uchun xizmat tushunchasi keng va tor ma'noda narxlanadi. *Birinchi holda* xizmatlar – insonning tijoriy mashg'uloti va xilma – xil majmua turdagi faoliyatidir. Uning vositasida u boshqa odamlar bilan munosabatga kirishadi, *ikkinchi holda* –konkret aksiya, tadbir bo'lib, qaysikim bir tomon (sherik) boshqa tomonga taklif qilishi mumkin.

Xizmat ko'rsatish va servis bunday aytganda iqtisodiy sektorda uchlamchi deb ataladi. Jahon ichki yalpi mahsulotining 2/3 uning hissasiga to'g'ri keladi. Ular AQSH iqtisodiyotida va boshqa sanoati rivojlangan davlatlarda o'rtacha 65% darajada kuzatiladi. Shuningdek rivojlanayotgan va o'tish jarayonlarini kechayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida esa mutloq ustunlik qiladi.

Xizmatlar tovarlar va ularning moddiy ifodalanishidan bir qator farqlarga ega. U qo'yidagilardan iborat:

- odatda xizmatlar sezilmaydilar. Ko'pchilik xizmatlar bu sezilmasligi va «ko'rinmasligi» ko'pincha tashqi savdoda eksport va importni ko'rinmas (invisible) deb atashga asos hisoblanadi;
- xizmatlar o'z manbasidan ajralmasdir;
- ularni ishlab chiqish va iste'mol qilish odatda uzilmasdir;
- ular uchun sifat, o'zgaruvchanlik va saqlanmaslik harakterlidir.

Xalqaro savdo va iqtisodiyotda xizmatlar soni va roli eng avvalo ilmiy – texnik yuksalish natijasida tez ortadi. Shu jumladan, xalqaro iqtisodiy aloqalar ham kengayadi. Jahondagi ko'pchilik mamlakatlarda, aholining daromadi, to'lov qobiliyati oshadi. Chunki xizmatlar ko'rsatish bir xil emas, ularning bir nechta tavsifi (klassifikatsiyasi) mavjud.

Xalqaro sanoat standartlashtirish tavsifiga asoslangan BMT qabul qilgan xizmatlar ko'rsatish tasnifi o'z ichiga qo'yidagilarni kiritadi:

- kommunal xizmatlar va qurilish;
- ulgurji va chakana savdo, restoranlar, mehmonxonalar;
- tovarlarni yuklash, saqlash, aloqa, moliyaviy vositachilik;
- mudofaa va majburiy ijtimoiy xizmatlar;
- boshqa ijtimoiy va shaxsiy xizmatlar.

Bu tavsif bo'yicha xizmatlar mamlakatlar ichida amalga oshiriladi va iste'mol qilinadi ammo xalqaro savdoda ob'ekt bo'lishi mumkin emas.

XVF tavsifi to'lov balansini tuzishda qo'llanilganda rezidentlar va norezidentlar o'rtasidagi to'lovlar bilan bog'liq holda quyidagi xizmat turlarini o'z ichiga oladi:

- transport;
- safarlar;
- aloqa;
- qurilish;
- sug'urta;
- moliyaviy xizmatlar;
- kompyuter va axborot xizmatlari;
- royalti va litsenziya to'lovlari;
- boshqa biznes xizmatlar;
- shaxsiy, madaniy, rekreatsion xizmatlar;
- xukumat xizmatlari.

Ishlab chiqarish omillari harakati nuqtai nazaridan xizmatlar **omiliy** (factor serves), xalqaro munosabatlari bilan (mamlakatlararo) paydo bo'ladigan ishlab chiqarish omillari joy almashinuviga bo'linadi. Eng avvalo kapital va ishchi kuchlari (ular daromadlarda investitsiyalarga amalga oshiriladi, royalti va litsenziya to'lovlari, norezidentlar tomonidan to'lanadigan ish haqi to'lovlari), va **noomiliy** xizmatlar (non actor services) - qolgan xizmat turlari (transport, sayohat va boshqa nomoliyaviy xizmatlar).

GATT/BJST (VTO) doirasida xalqaro muzokaralar chog'ida 12 sektorga bo'lingan 160 dan ko'proq xizmat ko'rsatish turlari hisobga olinadi:

- 1) ishga aloqador xizmatlar (46 soha xizmat turlari);
- 2) aloqa xizmati (25 tur);
- 3) qurilish va injiniring xizmatlari (5 tur);
- 4) distribyutor xizmatlari (5 tur);
- 5) umumiy ta'lim xizmatlari (5 tur);
- 6) atrof –muhit muhofazasi bo'yicha xizmatlar (4 tur);
- 7) moliyaviy xizmat, sug'urta qo'shilgan holda (17 tur);
- 8) sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar bo'yicha xizmat (4 tur);
- 9) turizm va sayohat (4 tur);
- 10) dam olish, sport va madaniyat sohasidagi xizmatlar (5 tur);
- 11) transport xizmatlari (33 tur);
- 12) boshqa xizmatlar.

GATS BJST doirasida xalqaro savdo xizmatlarini taqdim etish usullari bo'yicha tavsiflanadi. Bunda quyidagi xizmat ko'rsatish turlari ajratib ko'rsatiladi: davlatlararo chegara savdo xizmatlari; iste'molchining xizmatlar iste'mol qilinadigan mamlakatda harakatlanishi; xizmat ko'rsatiladigan mamlakatda tijoriy muassasa ishtiroki;

xizmat taqdim etilishi uchun jismoniy shaxsni boshqa mamlakatga vaqtincha ko'chirish. Ko'proq xizmat hajmi (80% ga yaqin summa) 1 va 3-usullarga to'g'ri keladi.

XVFnning xalqaro moliya statistikasi uch guruh xizmatlar bo'yicha ma'lumotlar e'lon qiladi:

- transport xizmatlari;
- turizm;
- boshqa xususiy xizmatlar.

Xizmat ko'rsatishning ko'pchilik turlari xalqaro savdo ob'ekti bo'lishi mumkin. Xizmat ko'rsatishning savdosi –bu notovar tijoriy kelishuvdir. Tovarlar bilan savdodan farqli ravishda xizmatlar eksporti yoki importi bojxona chegarasini albatta kesib o'tishni bildirmaydi. Norezidentga xizmat ushbu mamlakat boshxona territoriyasi ichida ko'rsatilishi mumkin, bu holda kelishuv xalqaro hisoblanadi. Tovarlar eksporti va importi bo'yicha to'lovlar singari xalqaro xizmatlar savdosi to'lov balansida aks ettiriladi.

Xalqaro xizmatlar eksporti xalqaro savdoga nisbatan tez o'sib bormoqda. Xizmat ko'rsatish eksporti 1980 y. 402 mlrd. dollarni tashkil etgan bo'lsa, 1990 y. -802 mlrd. dollar, 2000y. – 1435 mlrd. dollar, 2004 y. -1490 mlrd. dollar, ya'ni ikki o'n yillikda 3,6 baravardan ko'proq o'sdi. Xalqaro savdoda tovarlar va xizmatlar eksport ulushi 20% dan ko'proqni tashkil qiladi. Biroq bu ko'rsatkich borgan sari o'sib borayapti. 2015 yilga borib, Rossiya Fanlar Akademiyasi qoshidagi Jahon iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar instituti bahosi bo'yicha 25 - 30% ni tashkil qilishi mumkin. Yangi–yangi xizmat turlari xalqaro savdoga qo'shilmoqda. Ilgari milliy doirada cheklangan xizmatlar roli ko'paymoqda (ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqalar). Boshqa tomondan, ko'p hollarda yirik va uzoq muddatli kelishuvlarda mos keladigan xizmatlar eksporti va tovarlar eksportini chegaralash ancha qiyin.

Ta'kidlash lozimki, «ko'rinmas» savdo xususiyati shundan iboratki, ko'pchilik xizmat ko'rsatish turlarini sof holda eksport qilib bo'lmaydi. Chunki xizmatlar ishlab chiqarish jarayonlari va iste'mol jarayonlarini makonda va zamonda (vaqtda) bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Shu munosabat bilan GATS xizmatlar ko'rsatish savdosini amalga oshirishning to'rt usulini ajratadi:

- transchegara davlatlararo savdosi, ya'ni milliy iste'molchi xorijlik yetkazib beruvchi xizmatini sotib oladi;
- kommersiya (oldi-sotdi) asosidagi savdo. Qaysikim, xorijiy kompaniya o'z filialini yaratadi yoki milliy kompaniya chegara savdosi shaklidagi kompaniyalarni o'ziga qo'shib oladi. Yaxshi ishlab chiqarishni yo'lga qo'yadi va har yillik iste'molchilarga xizmatlarni sotadi;
- xizmatlarni iste'mol qilish yoki ma'lum bir mamlakatning iste'molchilari xorijdagi xizmatlarni sotib olishi (jumladan, chiqish turizmi);
- jismoniy shaxslar migratsiyasi chog'ida, ya'ni xorijiy jismoniy shaxs mazkur davlat iste'molchisiga xizmat ko'rsatadi (masalan, chet ellik ishchilar kuchi bilan mehmonxona qurilishiga).

Xizmatlar ko'rsatish eksporti soxaviy tuzilmasida 1980 yillar boshigacha, transport xizmati ustunlik qilgandi. Biroq keyingi ikki o'n yillikda tez rivojlangan «boshqa xususiy xizmatlar» turizmga birinchilikni bo'shatib berdi. «Boshqa xususiy xizmatlar» xizmatlar eksportida birinchi o'rinni egalladi (40% dan ziyod). Chunki ular tarkibiga, xususan moliyaviy, informatsion, kommunikatsion, maslahat xizmatlari kiradi.

Xalqaro xizmat ko'rsatishlar almashinuvi eng avvalo sanoati rivojlangan mamlakatlar guruhlarida amalga oshiriladi. Tovarlar savdosidagi singari bu tendensiya mamlakatlar guruhlarida ulushi salmog'ini qisqartirish, ularning savdo xizmatini qo'shishdan iborat (1990 y oxirida 70% gacha). Natijada yangi industrial va boshqa rivojlanayotgan davlatlarda xizmat ko'rsatish sohasi faollashadi.

Xizmat ko'rsatish savdosi hajmi bo'yicha AQSH yetakchilik qilayapti (jahon eksportining 19%ga yaqini va jahon import xizmatining 14%ga yaqini). Xizmat ko'rsatish savdosi maksimal hajmi bo'yicha AQShda TMK kanallariga to'g'ri keladi.

Eng yaxshi xizmatlar ko'rsatish eksportchi o'n davlatlarga AQSH dan tashqari Buyukbritaniya, Fransiya, Italiya, Germaniya, Yaponiya, Ispaniya, Niderlandiya, Belgiya –Lyuksemburg va Gonkong kirdi. Birinchi o'nlik importierlarga esa – AQSH, Germaniya, Yaponiya, Buyukbritaniya, Fransiya, Italiya, Niderlandiya, Kanada, Belgiya, Lyuksemburg va Xitoy kiradi. Deyarli mos keladigan ro'yxatda Germaniya, Yaponiya, Kanada va Xitoy xizmatlar netto-importyorlari hisoblanadi.

Xalqaro mehnat taqsimoti tizimida milliy iqtisodiyotda xizmat ko'rsatish eksportiga ixtisoslashuv haqida ham gapirish mumkin. Sanoati rivojlangan mamlakatlarda bu eng avvalo moliyaviy, telekommunikatsion, axborot, ishga aloqador xizmatlar, ilg'or texnologiyalardir. Shuningdek, ta'lim, sog'liqni saqlash va turizm bo'yicha xizmatlardir. Ayrim rivojlanayotgan mamlakatlar ham xizmatlar ishlab chiqarish va taqdim etishga ixtisoslashmoqda. Jumladan turizm sohasi (Turkiya, Misr, Tailand va boshq), transport (Misr, Panama va boshqa ochiq kemachilik reestrlari deb ataladigan davlatlar), moliyaviy (Karib dengizi offshor markazlari va Tinch okeani orollari). Xalqaro xizmat ko'satish savdosida yangi industrial davlatlar, misol Xitoy va boshqa bir qator davlatlarning roli ham oshmoqda. Rossiya transport xizmati ko'rsatish netto-eksporteri hisoblanadi. Bu yerda tranzitni tashkil etish uchun o'zining Yevroosiyo joylashuvidan foydalanish, yuqori texnologiya va xalqaro turizm xizmatlarini rivojlantirishi istiqbollarga ega. Rossiya xizmatlar eksporti tuzilmasida 33 % transportga, 42% turizm va 25% boshqa «har xil xususiy xizmatlar»ga to'g'ri keladi.

Umumiy tarzda xalqaro xizmat ko'rsatish savdosida asosiy rivojlanish tendensiyasini quyidagicha ifodalash mumkin:

- jahon xizmat ko'rsatish savdosi o'sish suratlarini jahon tovar-aylanmasi o'sish sur'atlariga taqqoslanganda nisbatan dinamikligidir;
- jahon xizmat ko'rsatish eksporti va importida rivojlangan davlatlar ustunlik roli;

- jahonning birnecha mamlakatlarida «ko‘rinmas» savdoning yuqori to‘plangani;
- jahon «ko‘rinmas» savdosi hududiy taqsimlanishida G‘arbiy Yevropa davlatlari ustunlik qiladi, dollarda. Qaysikim, amaldagi tovar aylanmasining deyarli yarimiga to‘g‘ri keladi.

xizmat ko‘rsatish va servis bozori tegishli xalqaro tashkilotlar tomonidan tartibga solinadi. Ular orasidan 40 ga yaqin xalqaro tashkilotlarni ajratib ko‘rsatish mumkin. Bular, xususan Butunjahon savdo tashkiloti (BJST), BMT savdo va taraqqiyot bo‘yicha konferensiyasi (YUNKTAD), Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OESR), fan, madaniyat va talim bo‘yicha BMT tashkiloti (YUNESKO), Intellektual mulk butun jahon tashkiloti (VOIS) h.k.

XXI asr boshlarida xizmat ko‘rsatish savdosini tartibga soluvchi asosiy xalqaro aktlardan biri –**Xizmatlar savdosi bo‘yicha bosh bitim (General Agreement on tradein Services, GATS, GATS)**. GATT Urugvay raundi chog‘ida qabul qilingan va Butun jahon savdo tashkilotini tashkil etish haqidagi Bitimga bosh ilovalardan biri hisoblanadi. BJST yuridik asoslaridan biri (GATT -1994 bilan bir qatorda) . GATS birinchi marta diskriminatsiyasiz xalqaro xizmat ko‘rsatish savdosi mexanizmini yaratdi. Uning asosida halol raqobat va kelishilgan qoidalar mujassamlashgan (GATS 35 moddadan iborat, 6 qismga birlashtirilgan, shuningdek ilovaga ega). Xizmat ko‘rsatish savdosining quyidagi jihatlari ko‘rib chiqiladi:

- belgilash va qo‘llanish sohasi;
- umumiy majburiyatlar va qoidalar (nisbatan qulayroq rejim, oshkoralik, rivojlanayotgan mamlakatlar ishtiroki xususiyatlari, iqtisodiy integratsiya hisobi, ichki tartibga solish, himoya choralari qo‘llanish imkoniyati, umumiy hollar, subsidiya va boshq.);
- spesifik majburiyatlar (bozorga kirish, milliy rejim, qo‘shimcha majburiyatlar);
- asta–sekin liberallashtirish (spesifik majburiyatlar bo‘yicha muzokaralar, spesifik majburiyatlar ro‘yxati va ularning o‘zgartirilishi);
- institutsional majburiyat (konsultatsiya, bahslarni tartibga olish va qarorlarni bajarilishi, xizmat ko‘rsatish savdosi bo‘yicha kengash);
- xulosaviy nizom.

Ilovalarda moliyaviy xizmat ko‘rsatish batafsil ko‘rib chiqiladi, ularning tavsifi beriladi, belgilashlar keltiriladi va GATS qoidalari va umumiy majburiyatlardan olish imkoniyatlari ko‘rsatiladi.

GATS tartibga soladigan xizmatlar savdosida milliy chegara orqali ko‘chadigan xizmatlar ham bitim ishtirokchilari mamlakatlar territoriyasida ishlab chiqariladigan va xorijiy jismoniy va yuridik shaxslar iste‘mol qiladigan xizmatlar ham qo‘shiladi.

GATS ikki tur majburiyatni ko‘zda tutadi:

- umumiy, ya'ni so'zsiz tartibda mamlakat tomonidan qabul qiladigan;
- spesifik, ya'ni u yoki bu mamlakatlar xizmatlar bozoriga kirishning aniq shartiga dahldor.

Umumiy majburiyat – bu eng avvalo ko‘proq qulay rejim (RNB), u ishtirokchi mamlakatlarini milliy xizmatlar bozoriga kirishni teng ta‘minlaydi, ammo bunday kirish shartlarini belgilamaydi. GATSni imzolay turib, davlart darhol o‘zining xizmatlar bozorining barcha sektorlarida yetkazib berishni milliy rejim darajasigacha liberallashtirishga majbur emas. Kirish haqidagi muzokaralar chog‘ida xizmatlar alohida sektorlari uchun milliy iqtisodiyot siyosati va rivojlanish darajasi istiqbollarini hisobga olgan holda o‘tish davri ma‘lum davomiyligiga erishishi mumkin. Xizmatlar bozorining bunday keyingi liberallashtirilishi ko‘p tomonlama yangi muzokaralar o‘tkazish bilan bog‘liq bo‘ladi.

Xizmatlar turlari turli darajada liberallashtirilgan. Turli guruh mamlakatlar xizmatlar bozori ochiqligiga har xilda manfaatdorlar. Ammo biroq BJST a‘zolari bo‘lgan ko‘pchilik mamlakatlar milliy rejimdan olingan, yoki hatto qo‘lay rejimni saqlashadi. Tabiiyki xizmatlar bozorini liberallashtirilishidan avvalo rivojlangan davlatlar va trans milliy korporatsiyalar manfaatdor. Xizmatlar bozorining turli sektorlari bir xil darajada liberallashtirilmagan. Ko‘proq ochiq sohalarga turizm kiradi. 1990 yilda telekommunikatsiya va axborot texnologiyalari bozorlarini liberallashtirish to‘g‘risida bitim tuzildi. U nafaqat gurkirab rivojlanib borayapti, balki arzonlashayapti ham, shuningdek moliyaviy xizmatlar bozorida sug‘urta va kredit qiymatlarini pasaytirishga olib kelishi mumkin.

turizm

xizmatlar savdosida muhim sohalardan biri bo‘lib, ayni paytda jahon iqtisodiyotining jadal sur‘atlarda o‘sayotgan sohalridan biridir. Bu soha biznesning ko‘proq daromad keltiradigan turlaridan. U yirik investitsiyalarni jalb etadi. O‘sib borayotgan bandlikni ta‘minlaydi. Daromad tushumini ko‘paytiradi va shu jumladan mamlakatda davlat byudjeti tushumini ta‘minlaydi.

Turizm o‘zida jahon iqtisodiyotining murakkab va har tomonlama sohasini mujassam etgan holda, butun jahon xo‘jaligiga sezilarli ta‘sir o‘tkazadi. Turizm aloxida mamlakatlar xo‘jaligiga ham, xududlarga ham birday tegishli. Ayrim mamlakatlarda turizm sohasi valyuta tushumlarining yagona manbai hisoblanadi. Uning sharofati bilan iqtisodiy taraqqiyot yuqori darajasi va xalq turmush farovonligi qo‘llab –quvvatlanib turiladi. Turizm jahon xo‘jaligining uch yetakchi eksport sohalari qatoriga kirib, u faqatgina neft qazib olish va avtomobilsozlik sanoatlaridangina keyingi o‘rinni egallaydi.

Hozirgi paytda turizm sohasi ulushiga butun jahon eksportining 8%ga yaqini, jahon xizmatlar savdosining 30%, jahon yalpi mahsulotining 10,8%, jahon kapital qo‘yilmalarining 9,4%, jahon iste‘molchilik harajatlarining 11%, butun jahon soliq tushumlarining 5% to‘g‘ri keldi. Bundan tashqari, turizm sohasi

aholining bandligiga katta ta'sir o'tkazmoqda. Mutaxassislar bahosicha, hozirgi zamon turizmi va uning bilan bog'liq bo'lgan sohalarida jahondagi har sakkizinchi xodim banddir.

Jahonning ko'pchilik davlatlarida turizm yagona tizim sifatida rivojlanib bormoqda. Qaysikim u mazkur mamlakat va uning xalqaro tarixi, diniy, ma'naviy, madaniy hamda urf-odatlar bilan tanishish imkoniyatlarini yaratib beradi. Turizm mamlakatlar byudjetiga salmoqli daromad keltiradi. Shuningdek u juda ko'pchilik xizmatlar ko'rsatish bilan bog'liq jismoniy va huquqiy shaxslarga yordam ko'rsatadi. Turizm sohasi nafaqat eng yirik, balki jahon iqtisodiyotining eng dinamik holda rivojlanayotgan sektorlaridan biridir. U tez suratlarda o'sishi bilan yuz yilning iqtisodiy fenomeni hodisasi sifatida tan olingan. XX asrning ikkinchi yarmi davomida xalqaro turistlar soni salkam 28 martaga ko'paydi, bu xizmat turidan tushgan tushumlar esa 237 martaga ortdi.

Butun dunyo bo'yicha turistik xizmatlarga o'sib borayotgan talab eng avvalo ijtimoiy – iqtisodiy sabablar bilan izohlanadi (umumiy daromadlar o'sishi va bo'sh vaqt ko'payishi, haq to'lanadigan ta'tillar muddati ko'payishi, pensiya ta'minotining yetarli darajasi, oila tarkibida bolalar kamayishi evaziga o'zgarishi va h.k), shuningdek transport taraqqiyotidagi o'sish, uni arzonlashishi va hammaning qurbi yetishi, valyuta cheklovlarining kamaytirilishi yoki bekor qilinishi, viza rejimini liberallashtirilishi kabilar.

Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari kabi turizm ham xalqaro, ham milliy tartibga solishning ob'ekti hisoblanadi. Xukumatlararo turizmning rivojlanishiga javob beruvchi yetakchi tashkilot, BMT bosh assambleyasi butunjahon turistik tashkiloti (World Tourist Organisation, WTO- BTT) ni tan oladi. BTT 1975 yildan buyon xalqaro turistik tashkilot rasmiy ittifoqi merosxo'ri sifatida faoliyat ko'rsatib kelmoqda.

BTT a'zolikning quyidagi kategoriyalarini o'z ichiga oladi: 1) haqiqiy a'zolar (Suveren davlatlar, shu jumladan, ko'pchilik MDH mamlakatlari va Rossiya); 2) assotsiyalashgan a'zolar (o'zining tashqi siyosatiga mustaqil mas'ul emas hududlar); va 3) qo'shiluvchi a'zolar (hukumatlararo, nodavlat va notijoriy tashkilotlar va birlashmalar, ya'ni sohada faoliyat ko'rsatayotgan, turizm uchun qiziqish bildirayotgan).

BTT xalqaro turizmi tashkil qilish bo'yicha bir qator deklaratsiyalar va boshqa hujjatlar qabul qilgan, shu jumladan turizm bo'yicha Hartiya va turist xulqi Kodeksi (1985y), statistik spravochniklar va prognozlar nashr qiladi, turistik biznes uchun ma'lumotlar axborot bankini taklif qiladi. Unda xalqaro turizm uchun zarur bir qator muhim tushunchalar qayd etilgan («turizm», «turist» singari va boshqa).

Turizm salomatlikni mustahkamlashga yordam beradi va yashash joyidan tashqariga chiqish va faol dam olishni belgilaydi. Turizmدا «turist» (tashrif buyuruvchi) va «ekskursiyant» tushunchalari ajratiladi. **Turist – bu har qanday shaxs, qaysikim boshqa davlat hududida kamida 24 soat qoladi, lekin sog'lomlashtirish, bilimni boyitish, kasbiy – ishga doir, sport, diniy va boshqa maqsadlarda, vaqtincha yashayotgan mamlakatda shug'ullanishsiz to'lanadigan faoliyatda 1 yildan ortiq qolish mumkin emas.** Anna shunday

belgilanish orqali turizm va iqtisodiy migiratsiya o'rtasidagi chegara aniqlab olinadi. Xalqaro bitimlar bo'yicha turist maqomi sayohatchi uchun qator imtiyozlar yaratadi, qaysikim, soddalashtirilgan viza rejimi va yashash hamda transport xizmatlaridagi to'lovlarda chegirmaga ega.

Chet elda 24 soatdan kam bo'lmagan sayohatchi ekskursant hisoblanadi va bu kategoriya avvalo G'arbiy Yevropa va Sharqiy O'rtayer dengizi mamlakatlarida keng tarqalgan.

Turizm o'zida turistik industriyaga birlashgan butun bir xizmatlar majmuasini mujassamlashtirgan: mehmonxonalar, boshqa vaqtincha joylashish vositalari (motellar, kempinglar va boshqalar), umumiy ovqatlanish ob'ektlari, ko'ngilochar ob'ektlar va vositalar, bilimni boyitadigan ob'ektlar, ishga aloqador, sport va boshqalarga mo'ljallangan xizmatlar. Turistik industriyaning tarkibiy qismi bo'lib, o'z turistik biznesi hisoblanadi. Turistik biznesda harakat qiladi: a) turistik mahsulotlar (tur) ishlab chiqaradigan turoperatorlar – firmalar; b) turagentlar – mustaqil firmalar yoki turoperatorlar agentlari, qaysikim, turoperator bilan yozma kelishuvga muvofiq turistik mahsulotlarni tarqatadi. **Turistik industriya** – ko'p mablag' va mehnat talab qiladigan soha. BTT bahosi bo'yicha, 1990 y. oxirida xalqaro turizm ulushiga jahon ichki yalpi mahsuloti (IYAM)ning 11%, tovar va xizmatlarning jahon eksportini 6% va ishchi o'rinlarining 10%ga yaqini to'g'ri kelgan. Barcha mamlakatlar bo'ylab tashrif buyuruvchi turistlar har yilgi soni 900 mln. kishiga yetdi. Shu bilan birga o'n yilda xalqaro turizm bir yarim martaga o'sdi va o'sishi davom etayapti. O'sish sur'atlari bo'yicha jahon IYAM o'sishini quvib o'tayapti. Bu ham XXI asr boshidanoq xalqaro turizmni jahon iqtisodiyotining yirik sohasiga aylanishi haqida mulohazalar bildirishga asos bo'la oladi. Ammo sayohat dinamikasi milliy iqtisodiy kon'yukturasiga, shu jumladan jahon xo'jaligiga juda sezgir.

Hozirgi zamon turizmi uchun sezilarli xududiy notekislik harakterlidir. Bunday qaraganda, u umumiy ko'rinishda har xil ijtimoiy –iqtisodiy darajani aks ettiradi. Masalan, hozirgi vaqtda rivojlangan davlatlarga barcha turistik kelishlarning 57%, endi rivojlanayotgan mamlakatlarga 30%, o'tkinchi iqtisodiyot mamlakatlariga 13% to'g'ri keladi. Turistik kelishlarning regional tahlili va daromadlari tahlili chog'ida jahonning oltita turistik makroregionlari ajratiladi:

1. **Yevropa** – G'arbiy, Shimoliy, Janubiy, Markaziy va Sharqiy Yevropa, Sobiq SSSR respublikalari qo'shilgan holda, shuningdek Sharqiy O'rta yer dengizi davlatlari (Isroil, Turkiya, Kipr);
2. **Amerika** – Shimoliy, Janubiy, Markaziy Amerika mamlakatlari, Karib havzasi xududi va orol davlatlari;
3. **Osiyo –Tinch okeani** – Sharqiy va Janubi – Sharqiy Osiy, Avstraliya va Okeaniya;
4. **Afrika** – Afrika mamlakatlari, Misr va Liviyadan tashqari;
5. **Janubiy Osiyo** – Janubiy Osiyo barcha mamlakatlari;
6. **Yaqin Sharq** – G'arbiy mamlakatlari va Janubi – G'arbiy Osiy, Misr va Liviya.

Deyarli 62% xalqaro turistik safarlar dam olish maqsadida amalga oshiriladi, ishga aloqador turizm 20%, qolgan 18% esa boshqa maqsadlarga: tanishlar,

qarishdoshlarnikiga tashrifni, diniy sayohat (ziyosat, davolanish va h.k.)ni tashkil qiladi.

44%ga yaqin xalqaro turistlar mo'ljallangan manzillarga havo transportida, 42% - avtoyo'l (avtomashina va avtobus)larda, 8% - dengiz va nihoyat 7% temiryo'l orqali yetib kelishadi.

2020 yilgacha bo'lgan davrda xalqaro kelishlar BTT prognozlarini bo'yicha ikki martadan ziyodroqqa ko'payadi. (2003 y. 694 mln. dan 2010 yilga 1 mlrd. gacha va 2020 yilgacha 1,56 mlrd. gacha). Bu o'rtacha o'sish sur'atlaridan ozgina ko'p yiliga 4% shu bilan birga yillik o'sish sur'atlari Osiyo – Tinch okeani hududida, Janubiy Osiyo, Afrika va O'rta Sharq 5% oshadi. Yevropa va Amerikada esa o'sish ko'rsatkichlari o'rtachadan past (tegishli ravishda 3 va 3,9%) bo'ladi.

BTT va YEI komissiyasi prognozlarini asosida turistik industriyaning quyidagi asosiy rivojlanish tendensiyalari ajratiladi:

- uzoq masofaga hududlararo safar ulushi ortadi (1995y. 17,9% ni tashkil etadi, 2020 yilga borib esa 24,2% gacha ko'payadi). Bunday safarlarga keyingi va tez narx tushishi tendensiyasi kuzatiladi, ayniqsa yuqori tezlikdagi aviatsion keng tarqala boshlagach shunday bo'ladi;
- turizm tashqi omillar ta'siri kuchayadi; iqtisodiy vaziyat, siyosiy, sayohat xavfsizligi darajasi;
- turizmga sezilarli ta'sir o'tkazadi; kompyuter rezervatsiya tizimi, texnologik taraqqiyot aviatsion takomillashuvi, elektron axborot, kommunikatsion tizim;
- havo transportidan foydalanish kengayadi (qulay, to'g'ridan –to'g'ri reyslar soni ko'payishi natijasida);
- hamma turdagi sayohatlarga harajatlar, birinchi navbatda transportga, oila byudjeti boshqa statiyalariga qaraganda tez ko'payadi (bugungi kunda o'rtacha klass oila byudjetida turizmga 8.12 ajratilayapti. Bu ovqat, kiyim – kechak, mebelga ajratilgan harajatlardan ko'pdir va faqat uy-joy harajatlardan keyin turadi. Sayohat tez-tez bo'ladigan bo'ladi, lekin davomiylik kamayadi.

Sayohatga harajatlar yanada sifatliroq dam olish evaziga ortadi:

- bozor kon'yukturasi mavsumiy o'zgarishi yaqin kelajakda turizm industriyasi uchun muammo bo'lmay qoladi. Chunki marketing ulardan qulay foydalanish imkonini beradi;
- boshqa yosh guruhlariga nisbatan ikki yosh guruhlar faol sayohat qiladilar: yoshlar va keksalar;
- bozorning marketing segmentlanishi yorqinroq aks etadi. Taklifni har bir guruh ehtiyojiga qarab ko'rish zarur bo'ladi;
- atrof –muhit holati turistlarni jalb etishda asosiy mustahkam omillardan biri bo'ladi, ayniqsa qishloq va qirg'oq bo'yi rayonlarda;
- turizmga talab o'sishda davom etadi, ayniqsa madaniy diqqatga sazovor joylarni ko'rish, shuningdek faol dam olishga talab oshadi.

Sobiq SSSRda xalqaro turizm qat'iy monopoliyalashtirilgan ozginagina tashkilotlar doirasida davlat monopoliyasining tashqi faoliyatiga muvofiq ravishda

shakllangandi. Kirish (xorijiy) turizmi «inturist» davlat tashkiloti orqaligina amalga oshirilardi. Chiqish esa turizm va ekskursiyalar bo'yicha markaziy Sovet tomonidan bajarilardi. Bu tashkilot VLKSM MK huzuridagi «Sputnik» yoshlar xalqaro turizm Byurosi va Butunittifoq kasaba uyushmalari Markaziy soveti huzurida tashkil etilgan bo'lib, rasman jamoat tashkilotlari tasarrufida hisoblanardi.

Fuqarolarning xalqaro safarlari tez o'sishi 1980 y. ikkinchi yarmiga to'g'ri keldi. Bu davrda asosiy xalqaro almashinuv SSSR va Markaziy hamda Sharqiy Yevropa mamlakatlari o'rtasida amalga oshirildi. SSSR sharoitida xalqaro turizm maksimal hajmiga 1989 yilda erishildi (turistlar kirishi – 2,3 mln. kishi, chiqishi – 2,2 mln. kishi).

Xalqaro iqtisodiy aloqalarni amalga oshirish chog'ida transport yuklar, yo'lovchilar, bagajlarni tashishni ta'minlaydi. Xuddi shular ikki va ko'proq milliy davlatlar o'rtasida transport operatsiyalarini tashkil qiladi. Xalqaro savdoda tovarlarni yetkazib berish jarayoni qo'yidagilarni o'z ichiga oladi:

- tovarni eksportchi mamlakatlar ichkarisida chegara punktigacha yoki mazkur mamlakatlar portigacha tashib berish;
- tovarni chegara punktidan (portdan) importer mamlakat ichki iste'mol punktigacha yetkazib berish;
- tranzit (uchinchi mamlakat orqali) yoki agar tovarni eksportchi mamlakat va importchi mamlakat umumiy chegaralarga ega bo'lishmasa dengizda tashib beriladi. Transport operatsiyasi agar ular tranzit yoki dengiz yo'li bo'lib tashish bilan bog'liq bo'lsalar xalqaro hisoblanadi.

Xalqaro transport xizmatlari xalqaro transport bozorida sotiladi va sotib olinadi, qaysikim, transport turi tashiladigan yuklar xili, shuningdek xududiy xususiyatlarga ko'ra farqlanadi. Xalqaro transport aloqalar to'g'ridan –to'g'ri (ortish -tushirishsiz), to'g'ridan –to'g'ri va aralash (turli transport xillaridan foydalanish bilan, ammo yagona transport hujjati bilan), aralash (ikki va ko'proq transport turidan foydalanib) shaklda bo'ladi.

Xalqaro transport xizmatlari nafaqat bevosita tashish faoliyati, balki bir qator yo'l –yo'lakay operatsiyalar hamdir (yukni yaqindagi yuk terminaligacha eltish – port, temiryo'l tuguni va boshqalar; yukni qayta yuklash, tashiladigan yuk va tovarlarni bagajlarni tushirish; oraliq manzillarda vaqtincha saqlash, uni qo'riqlash, hujjatlarni qayta rasmiylashtirish, ba'zan sug'urtalash). Transport magistral turlariga to'lovlar bilan bog'liq va yo'l –yo'lakay operatsiyalarga to'lovlar harajatlari yuk egasining transport sarflarini tashkil qiladi.

Xalqaro transport jarayonlarida firma – yuk egasi va tashuvchi firmalar ishtirok etishadi, qaysikim o'rtalarida tashishga shartnoma tuziladi. Transport operatsiyalarida yuk egasidan tashqari stividorlar – firmalar (yuk terminallari operatorlari) ishtirok etishdi. Ular bilan xizmat ko'rsatishga firmalar ekspeditorlari ham shartnoma tuzadilar (ayrim mamlakatlarda ekspeditorlar fraktov agentlar, komissionerlar, brokerlar va h.k. deb ataladilar). Shartnoma bo'yicha yuk egasi

ekspeditori vositachi ekspeditorga uning aytilgan yuki bilan operatsiyalarni aniq bajarishni topshiradi: ortish –tushirish, yuklarni saqlash, yuk va bojxona hujjatlarini rasmiylashtirish, stividorlar va tashuvchilar bilan hisob –kitob, sudlar va arbitrajlarda va boshqalarda o‘zining tijoriy manfaatlarini himoya qilish. Yuk egasi firma ekspeditori yoki bosh ekspeditor bilan bevosita shartnoma tuzishi ham mumkin. Ular butun tashish tashkiliy ishlarini o‘z zimmlariga olishadi.

Hozirgi zamon transport tarmog‘i va transportda tashish tuzilmasi jahon iqtisodiyoti rivojlanishi jarayonida vujudga keldi va xalqaro mehnat taqsimotida o‘z navbatida ko‘rsatilgan jarayonlarda faol rol o‘ynaydi. Umumiy tendensiya shundan iboratki, xalqaro yuklarni tashish xalqaro savdoga nisbatan sust o‘sayapti. Chunki tashiladigan xom ashyo hajmi, ayniqsa neft, sust o‘sayapti yoki umuman o‘smayapti. Material talab ishlab chiqarish xom ashyo manbaiga qarab ko‘chayapti. Transport tarmog‘i ortayapti, ammo transport har xil turlari bo‘yicha notekis bo‘layapti. Umumjahon ichki yalpi mahsulot – (IYAM)da transport ulushi, ayniqsa rivojlangan mamlakatlar IYAM da qisqarayapti Xuddi shunday bu tovarlar narxini tashkil etuvchi transport kattaligiga ham taaluqli (1990 yillarda 6%ga yaqin).

Xalqaro transport infratuzilmasi transport terminallari qo‘shilgan holda ko‘pincha davlat hisobiga yaratiladi va davlat tomonidan nazorat qilinadi. Xususiy temir va avtomobil yo‘llari mavjudligi umumiy qoidalarga zid kelmaydi. Boshqa tomondan, transport vositalari odatda xususiy mulkdir, transport xizmatlari bozorida deyarli xususiy kompaniyalar xizmat ko‘rsatadi. Bunga qo‘shimcha qilib aytish mumkinki, xalqaro tashish va xalqaro transport yo‘li ichki yo‘llardan aloqada emas, va o‘sha bitta transport firmasi ham ichki ham xalqaro tashish bilan shug‘ullanadi. Xalqaro tashish mintaqaviy regional va umumjahon darjasida ko‘p tomonlama bitimlar bilan tartibga solinadi. Bu sohada ko‘p sonli (100ga yaqin) davlatlararo tashkilotlar, shu jumladan BMT ixtisoslashgan organlari: Xalqaro dengiz tashkiloti (International Maritime Organisation – IMO, IMO) va xalqaro fuqaro aviatsiyasi bo‘yicha tashkilot (International Civil Aviation Organisation, ICAO, IKAO) faoliyat ko‘rsatayapti.

Jahon transport tarmog‘i doimiy ravishda o‘sayapti, lekin transport turlari bo‘yicha bir tekis emas. Qaysikim yuk tashish tuzilmasida o‘zgarishlar va ilmiy – texnik progressda aks etadi. Masalan BMT ma‘lumotlariga ko‘ra, XX asrning ikkinchi yarmida temiryo‘llar tarmog‘i va ichki suv yo‘llari hatto qisqargan. Avtomobil yo‘llari uzunligi ikki barovar ortgach, havo yo‘llari esa 3 –marta o‘sgan. Ayni paytda neftquvuri va neft mahsulotlarini tashish 4,2 marta ko‘paygan, magistral gazoprovodlar esa 6,5 martaga oshgan.

Jahon transport yuk aylanmasi tuzilmasi 2000 yilda 49 trln. t/km.ga yetgan. Shu yo‘nalishda transport tarmog‘i uzunligi o‘zgarayapti: temiryo‘l transporti salmog‘i pasaymoqda, dengiz transporti salmog‘i mana 30 yildir kim 61-62% darajada saqlanib turibdi. Qolgan transport turlari salmog‘i ortayapti. 1990 yillarda transport turlari bo‘yicha yuk oboroti tarkibida prinsipial o‘zgarishlar ro‘y bermadi. Temiryo‘l va avtomobil transporti o‘rtasida kuchayib borayotgan raqobat o‘ziga diqqatni tortayapti. Bunda avtomobil transporti g‘olib chiqmoqda.

Xalqaro yuklarni tashishda taraqqiyot sur'atlari susaygan bo'lsada, dengiz transporti hamon yetakchilik qilib kelmoqda. So'ngi yillarda dengizda yuklarni tashish 3,7 dan 5,1 mlrd. tonnagacha o'sdi, neft va neft mahsulotlari tashish hajmi 43%ni tashkil qiladi. Bosh yuklarni tashish tezroq o'sayapti, ayniqsa konteynerda tashish jadal tus olayapti. Aloxida axborot xizmatlari ma'lumotlari bo'yicha jahon savdo dengiz floti 29,1 mingta kemaga ega bo'lgan. Ularning umumiy tonnaji 776 mln. dedveytni tashkil qilgan holda, 32% tankerlarga to'g'ri kelgan, 34% balkerlar va qolganlari – bosh yuklar kemalari va boshqa tipdagi kemalardir. Yirik kemalar egalari –Gresiya (17,6% tonnaj), Yaponiya (12,7%), Norvegiya (7,7%), AQSH va Gonkongdir. Birinchi o'nlikka shuningdek Xitoy, Koreya, Buyukbritaniya, Germaniya, Shvesiya kiradi. Tonnaj bo'yicha Rossiyaga dunyoda 13 o'rin tegishli (2,1%). Ammo biroq 42% barcha kemalar (58% jahon tonnaji) ochiq kemachilik registridagi mamlakatlar bayrog'i ostida suzadi. Boshqacha aytganda, ular «qulay» yoki «arzon» bayroqlar bilan suzadi. Qulay bayroqlar kema egalariqa soliqlar, mehnat haqi va boshqa parametrlar bo'yicha harajatlarni minimallashtirish imkonini beradi. YUNKTAD ochiq kemachilik registriga Liberiya, Panama, Kipr, Singapur, Bermud orollari va Bagam orollari hamdo'stligini kiritadi. Ammo bu o'ziga xos soliq gavanalari ro'yxatiga boshqa mamlakatlarni ham kiritish mumkin. Ochiq kemachilik registri mamlakatlar orasida birinchi o'rinda Panama (16,3% jahon tonnaji), Liberiya (12%), keyingi o'rinlarda Malta, Bagam va Kipr turibdi.

Transport kommunikatsiyalari jahon tizimi kengayishida davom etayapti. Uni taraqqiyotidagi bosh yo'nalishi – transportning turli xillari ishini sinxronlashtirish, aralash tashishlarda ularni birgalikda ishlashini ta'minlash. Xalqaro masshtabda bunday tashishlarni ta'minlashda transport koridorlari yaratish tajriba qilib ko'rilmoqda, shu jumladan, RF, Markaziy Osiyo va Kavkaz orti mamlakatlari territoriyasida.

Temir yo'llar yagona tarmog'i shuningdek, magistral truboprovodlar nafaqat umumiy iqtisodiy kengliklar mavjudligini, balki mamlakatlarning siyoyosiy birligini ta'minlaydi. Ko'pgina mamlakatlarda temiryo'llar va magistral truboprovodlar davlat mulki bo'lib hisoblanadi. Dengiz, daryo, avtomobil va aviatsiya transportlari aksiyalashtirilgan va xususiylashtirilgan.

Xalqaro transport xizmati ko'rsatishda tarif siyosati katta ahamiyat kasb etmoqda. Investitsiyalar jalb etilayapti va davlat boshqaruvining maqbul yo'llari qidirilayapti. Temiryo'llar va magistral truboprovodlarni bozoriy tartibga solish choralari ko'rilmoqda.

qilish

Texnologiyalar bilan xalqaro savdo – tijoriy asosda xorijiy kontragentga ilmiy –texnik faoliyat natijalarini yetkazib berishdir. Bular nafaqat ilmiy, balki amaliy tajriba boyliklari hamdir.

Texnologiyalar bilan xalqaro savdo ob'ektlari bo'lib, intellektual faoliyat natijasida buyumga aylantirilgan va buyumga aylantirilmagan shakllar hisoblanadi va bu shakllar o'rtasida aniq chegeralar yo'q. Xalqaro texnologiya bozori

sub'ektlari sifatida davlat, oliy o'quv muassasalari va ilmiy tadqiqot tashkilotlari, turli firmalar va fondlar, shuningdek jismoniy shaxslar –ixtirochilar, olimlar chiqishi mumkin. Texnologiya intellektual mulk qismi hisoblanadi va tegishli tarzda milliy qonunchilik va xalqaro bitimlar bilan qo'riqlanadi. BMT tizim maxsus muassasa – tashkiloti (World Intellectual Property Organisation, WIPO, VOIS) faoliyat ko'rsatadi. U ko'p sonli konvensiyalar, shartnomalar va davlatlar ittifoqiga tayanib ish yuritadi.

Texnologiyalar almashinishida quyidagi bosh xillarni ajratish mumkin: Ixtiro shaklidagi bilim va tajriba sanoat nusxalari, tovar belgilari, foydali modellar. Ixtirolar, ularni muallifligi va monopol huquqidan foydalanishni mustahkamlovchi davlat guvohnomasi –patent. Patent faqat berilgan mamlakatida amal qiladi, shuning uchun chet el patetntligi keng tarqalgan. Agar patent egasi patentdan foydalanmasa, uni sotishi yoki litsenziya bitimga asosan foydalanishiga ruxsat berishi mumkin. Chet ellik kontagentga litsenziya berish xalqaro litsenziyalash deb ataladi.

Litsenziya bitimining uchta asosiy turi mavjud. **Oddiy** litsenziyani sotish chog'ida patent egasi –litsenziya beruvchi litsenziya ob'ektidan mustaqil foydalanish huquqini o'zida saqlab qoladi. Uni uchinchi shaxsga berish ham mumkin. **Mutloq** litsenziya shartnomasi tuzilayotganda litsenziya beruvchi sotib oluvchiga litsenziya ob'ektiga mutlaq huquq taqdim etadi. Lekin bu ob'ektni o'zi mustaqil ishlab chiqarish huquqini saqlab qoladi. **To'liq** litsenziya shartnomasi tuzish chog'ida litsenziya beruvchi shartnoma muddati davrida litsenziya ob'ektidan foydalanish huquqiga ega emas.

Litsenziyalar bilan xalqaro savdo – texnologiyalar bilan almashinuvning asosiy shaklidir. Litsenziya to'lovlari (litsenziya uchun to'lov) davriylikka – royalti va bir vaqtning o'zida – paushalga bo'linadi. **Royalti** – bu intellektual resurslar uchun renta. U litsenziya haridorining daromadidan ajralma ko'rinishida bitim muddati davomida to'lanadi. **Paushal to'lov** –litsenziya bitimida qat'iy belgilangan summa, ishlab chiqarish hajmi va mahsulotning sotilishiga bog'liq emas.

Ilmiy –texnik, ishlab chiqarish, boshqaruv, tijoriy, moliyaviy va boshqa harakterdagi nou –xau degan umumiy nomga birlashgan bilim va tajriba ular maxsus muhofaza hujjatlari bilan emas, konfidensial himoya qilingan, hujjat ko'rinishida bevosita amaliy ishlab chiqarish tajribasi sifatida uzatiladi.

Texnologiyalar bilan xalqaro almashinishga xalqaro injiniring va ishga doir turli xil xizmatlar qo'shiladi. Xalqaro injiniring – bu chet el kontragentiga komplek yoki alohida injener –texnik turini taqdim etish. Bular loyihalash, qurilish ob'ektni foydalanishga topshirish, korxonaga yangi texnologik jarayonlarni ishlab chiqarishga buyurtma olish, boshqaruv, marketing va pudrat xizmatlari ko'rsatishdan iborat.

Xalqaro texnologiyalar almashinishda oldingi o'rinlarni sanoati rivojlangan mamlakatlar – AQSH, G'arbiy Yevropa mamlakatlari, Yaponiya egallaydi. Yangi industrial mamlakatlar Xitoy va Xindistonning roli oshmoqda. Jahon iqtisodiyoti taraqqiyotiga ilmiy –texnika progressi hissasi hal qiluvchi bo'lmoqda. Boshqa tomondan, ilmiy –texnika taraqqiyoti ilmiy –tadqiqotlarga va konstruktorlik –

tajriba ishlari (NIOKR)ga sarflanadigan mablag'larga, ilmiy, injener kadrlar tayyorlashga va innovatsion sohada davlat olib borayotgan siyosatga bog'liq. Masalan 2004 y. NIOKRda harajatlar ulushi AQSH, Yaponiya, Germaniyada IYAMning 2,7 -2,9% ni, Fransiya va Buyuk Britaniyada 2,3 – 2,4%ni tashqil qildi. Yangi industrial mamlakatlar Yevropa ko'rsatkichlariga yaqinlashmoqda, Koreya Respublikasi esa AQSH ko'rsatkichiga yetay deb qoldi. NIOKRni moliyalashtirish bo'yicha asosiy harajatlar tadbirkorlik tartiblariga to'g'ri keladi (OESR mamlakatlari bo'yicha 67%), lekin davlat byudjeti ulushi ham katta (AQShda 33%, NIOKR, 2004 y .)

Konsalting xizmatlari allaqachon butun jahon industriyasi iqtisodiyoti sohasi hisoblanadi. Qaysikim, u yuksalish jarayonlarini o'z boshidan kechirmoqda. Konsaltingni, individual faoliyatdan industriyaga aylanishi asosiy belgilari sifatlaridan biri shunda ko'rinadiki, konsalting xizmatlarining katta qismi individual konsultantlar tomonidan emas, balki korporatsiyalar tomonidan (konsalting firmasi) taqdim etiladi. Bu xizmat sohasi ko'proq Shimoliy Amerika (AQSH va Kanada), G'arbiy Yevropa, Yaponiya, Avstraliya, Yangi Zelandiya va Singapurda rivojlangan. Ammo konsalting firmalari jahonning deyarli hamma mintaqasida faoliyat ko'rsatmoqdalar. Hozirgi kunda dunyoda ikkita yetakchi xalqaro kasbiy (professional) konsalting firmalar birlashmasi mavjud:

1. Iqtisodiyot va boshqaruv bo'yicha konsultantlar assotsiatsiyasi Yevropa federatsiyasi (FEAKO). Unga 1960 y. Parijda asos solingan. 1991 yilda esa uning shtab –kvartirasi Bryusselga ko'chirilgan. Hozirgi paytda Yevropa mamlakatlarining 25 milliy assotsiatsiyalari (har bir mamlakatdan bittadan, jumladan, G'arbiy Yevropa mamlakatlaridan 17 ta va Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlaridan 8ta) FEAKO a'zolari hisoblanadi. Assotsiatsiyalar – FEAKO a'zolari hisoblanadi. Assotsiatsiyalar – FEAKO a'zolari 12000 konsultantga ega, 1200 konsalting firmalarni o'z ichiga oladi.

2. Menejment – konsalting firmalar assotsiatsiyasi (AMKF). 1929 yilda asos solingan. U dunyoda eng eski konsalting assotsiatsiyasi hisoblanadi. Bo'lajak AQSH konsalting firmalari milliy assotsiatsiyasi (AKME) 1990 yil o'rtalariga kelib o'zini xalqaro assotsiatsiya sifatida ko'rsatdi. O'zining nomini « » deb atadi. FEAKOdan farqli ravishda AKME hozircha millatlararo emas, balki trans milliy birlashmadir. Chunki uning xalqaro maqomi shunga assoslanganki bu tashkilot a'zosi bo'lib yirik Amerika konsalting firmalari hisoblanadi. Ular dunyoning barcha mintaqalarida filiallarga ega.

Kasbiy konsalting assotsiatsiyasidan tashqari yana boshqa tashkilotlar ham mavjud. Qaysikim, konsultantlar menejment sohasida boshqa mutaxassislariga qo'shiladilar: o'qituvchilar, professional menejerlar va h.k. bu tashkilotlarga kiradi:

- Menejment taraqqiyoti Yevropa fondi (EFMD);

- Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlari menejment taraqqiyoti assotsiatsiyasi (CEEMAN);
- Amerika menejment assotsiatsiyasi (AMA);
- Butun-yapon menejment tashkiloti federatsiyasi (ZEH – NOH- REN).

Xalqaro konsalting xizmatlari taraqqiyoti harakterli xususiyatlari shundaki, unga yirik auditorlik firmalarini faol joriy etish kiritilgan. Qaysikimki, yuqori elitalari ulkan qo‘shilishi natijasida uning saflari asta –sekin torayib 1980 yillar boshida «katta sakkizlik»ni tashkil etdi. 1990 yilga kelib, «oltilik», bugungi kunda «katta beshlik» ko‘rinishini oldi. Hozirgi «katta beshlik» ishtirokchilariga «Prays Uotexua Kuprez», «Ernst end Yang», «KPMG», «Deloyt end Tush», «Artur Andersen»lar kiradi.

Konsultatsiya berish buxgalterlik xizmatlari tabiiy davomi sifatida rivojlana boshladi. Bu firmalar jadal sur‘atda o‘z manfaatlari ufqlarini kengaytirdilar va operatsion konsaltingda yetakchilikni egalladi. Ya‘ni, operativ boshqaruv muammolarini hal etish sohasida boshqaruv hisobini va boshqaruv hisobotini yo‘lga qo‘yishni amalga oshirdi. Ichki moliyaviy menejment va asosiy biznes – funktsiya turli aspektlarini tartibga soldi. Bundan tashqari, konsultatsiya xizmatlari daromadlari oshishini tez baholab, an‘anaviy auditlarga taqsimlangan holda strategik konsalting maydonida faol raqobat olib bora boshladi.

Hozirgi zamon jahon industriyasi boshqaruv konsaltingida yuqori dinamik taraqqiyot kuzatilmoqda. Uning doirasida o‘n yillik yetakchilar ulushi to‘xtovsiz o‘smoqda.

Boshqaruv konsaltingi industriyasining gurkirab o‘sishi bilan parallel ravishda soha yetakchilari hajmlari ko‘payish jarayonlari tezlashishi va ularni transmilliylashuvi kuzatilmoqda. Bu jarayonlarga misol qilib, organik asosda yiriklashuvni ta‘minlagan alohida yetakchi kompaniyalarni ko‘rsatish mumkin. Oqibatda keyingi o‘n yilda ulkan qo‘shilishlar ro‘y berdi.

Konsalting xizmatlari jahon bozori tizimida injener konsalting xizmati – injiniring va reinjiniring muhim o‘rin egallaydi.

(inglizcha engineering –ixtirochilik, bilim) o‘zida injener – konsultatsiya xizmati bo‘yicha korxonalar va ob‘ektlar yaratishni namoyon etadi. U ob‘ektga qo‘yilgan kapitalning samaradorligini oshirishda muhim usul hisoblanadi. Xizmatlar eksporti ma‘lum shakllarini ishlab chiqaruvchi mamlakatdan buyurtmachi mamlakatga yetkazishni ko‘rib chiqadi (bilimlar, texnologiya va tajribalarni uzatish). Injinirning qayta tadqiqotlar o‘tkazish, texnik – iqtisodiy tayyorgarlik asoslari, loyiha hujjatlari to‘plami, shuningdek ishlab chiqarish va boshqaruvni tashkil qilish bo‘yicha tavsiyalarni ishlab chiqish, uskunalarni ekspluatatsiya qilish va tayyor mahsulotni sotish kabi ishlarni o‘z ichiga oladi.

Buyurtmachilarni qo‘yilgan kapitaldan eng yaxshi natija olishlari injinirning vazifasi hisoblanadi va bunga quyidagilar evaziga erishiladi:

- loyihalarni amalga oshirishga tizimli intizomlararo yondashuv;
- texnik va iqtisodiy qayta ishlashlarning ko‘p variantligi, buyurtmachi uchun optimal variantni tanlash bilan ularni moliyaviy baholash;

- progressiv qurilish va ishlab chiqarish texnologiyalarni, uskunalarni, konstruksiya va turli muqobil manbalardan tayyorlanadigan materiallarning loyihalarini ishlab chiqishda ularni qo'llash imkoniyatlarini hisobga olish; aniq sharoitga va buyurtmachi alohida talablarga javob berishini ta'minlaydi;
- loyihalarni amalga oshirishda boshqaruv va tashkil etishning barcha usullaridan hamma stadiyalarda foydalanish.

Injining xizmatlari xalqaro savdosida ijrochi firma tanlovi to'g'ridan – to'g'ri muzokaralar yoki pudrat savdosi (tender) chog'idagi jarayonlarda o'tkaziladi.

(ing. Tender – taklif, pudratga buyurtma) – bu pudrat savdosi o'tkazishning konkurs shakli. O'zidan taqdim etilgan davog'arlar ofert nuqtai nazaridan musobaqalarni namoyon etadi, tender hujjatlariga ularni muvofiq kelishini aniqlaydi.

(ing. Re - engineering) – bu ishlab chiqarish – savdo va investitsion jarayonlar bilan xo'jayinlik qiluvchi sub'ektni raqobatbardoshligini oshirish moliyaviy turg'unligini boshqarish va tashkil etish tizimini qayta qurish bo'yicha injener – konsultatsiya xizmati ko'rsatadi.

Reinjining ikki ko'rinishda bo'ladi: krizisli va taraqqiyotli.

reinjining xo'jayinlik qiluvchi sub'ektga krizisli muammolarni hal qilishga qaratilgan. U moliyaviy –tijoriy va ishlab chiqarish –savdo faoliyati natijasi doimiy pasayib, raqobatbardoshlik keskin tushganda xo'jayinlik qiluvchi sub'ektga yordam tariqasida qo'llanadi. Bankrotlik tendensiyasi sezildimi va krizisni bartaraf etish kompleks choralari zarurmi darhol amalga oshiriladi.

Taraqqiyot reinjiningi taraqqiyot dinamikasi pasayganida va amaldagi ishlab chiqarish –savdo va investitsion jarayonlar boshqaruvi va tashkiliy strukturasi foyda olish bo'yicha yuqori darajasiga yetganda qo'llaniladi.

Jahon axborot xizmatlari sektorining shakllanishida Internetning xizmat roli kattadir. U alohida industriya, ish o'rinlari manbai, elektron biznes asosi, individual va korporativ iste'molchigacha axborot yetkazish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Bu hodisa ko'lami, mohiyati chindan ham ulkan. Turli tahlilchilarning bahosicha, Internet – industriyasi umumiy aylanmasi 7trln. dollardan (2004 y.) ko'proqni tashkil qiladi.

Internetga keng qutbli kirish o'ylab yangi servislar uchun asos yaratadi. Talab bo'yicha video, interfaol ko'ngil ochish, bilimni boyitadigan interfaol dasturlarga kirish, odatdagi video darajasidan yuqoriroq sifatga erishish shular jumlasidandir. Yana bu texnologiyalar ertangi kunniki emas, balki bugunniki. Internet personal kompyuterlar va mobil qurilmalar sonining oshishiga, unga ulanishga imkon beradi.

Gartner Dataguest ma'lumotlariga ko'ra, 2000 yil noyabrdan boshlab xosting (Webga axborot joylashtirish bo'yicha xizmatlar) tarmoqda ishchanlik

faoliyatini taraqqiy etishga olib keldi. Eng avvalo butun elektron kommertsiya katta rol o'ynay boshladi. AQSH xosting bozorida tez o'sish kutilgandi – 1999 y. 2,1 mlrd. dollar. 2000 y. 2,8 mlrd. dollar, 2004 y. 9,3 mlrd. dollardan ko'proq.

Garther Dataguest xostingni ma'lumotlarni saqlash uchun uskunalar yetkazib beruvchi va ma'lum o'tkazish qobiliyatga ega kanal sifatida harakterlaydi. Shuningdek turli darjadagi ma'muriy va boshqaruv xizmatlari jamlangan ma'lum disklar kengliklariga ega.

Xosting provayder tomonidan maxsus xosting kompaniya xizmatlari bilan bir qatorda taqdim etilishi mumkin. Elektron kommertsiya taraqqiyoti natijasida bu bozorning sezilarli o'sishni kutish mumkin. Bunda ham ulgurji, ham chakana bozor taraqqiyoti ko'zda tutilmoqda. Ya'ni servis provayderlar servisni ulgurji tarzda boshqa servis- provayderga sotishlari mumkin. Ular o'z navbatida oxirgi foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatadilar. Mazkur bozor tarmoqda amaliy servis taqdim etuvchi kompaniyalar hisobi saqlanib turadi.

Internetdan kerakli axborotni tez va qulay olish usuli. Yuqorida ta'kidlanganidek, potensial haridorning sezilarli qismi tovarlar hiqida axborotni aynan internetdan olishadilar. Ularning ulushi doimiy ravishda ko'payyapti: Tarmoq reklamasi hajmi odatdagidan tezroq o'smoqda. Masalan, agar 1999 y. ular 3 – 4,5 mlrd. dollarni tashkil qilgan bo'lsa, 2000 y. 6 mlrd. dollarga yaqin bo'ldi. 2005 yilda sarflar 40 mlrd. dollar miqdorga yetdi. Bu butun reklama bozorining 6%dan ko'prog'ini tashkil qiladi. Bu o'sish asosan tarmoqdan yangi foydalanuvchilar soni o'sishi hisobiga rag'batlantiriladi.

Bugun Internetdagi reklamaga barcha sarflarning 75% Shimoliy Amerikaga to'g'ri kelayapti. Yevropaga – 12% ga yaqin, Osiyoga -7% ga yaqin. Ayrim tadqiqotchilarning taxminlariga ko'ra, 2005 y. AQShda tarmoq reklama hajmi televizion reklama hajmini ortda qoldirib, 22 mlrd. dollardan ko'proqni tashkil etdi. Televideniya, radio va boshqa Ommaviy axbort vositalari (OAV) dan farqli ravishda tarmoqda reklama maydoni potensial tarzda cheklanmagan. Ammo shunga qaramasdan alohida foydalanuvchilarning reklamalarga qiziqishi pasayapti. Bu yangiliklarning yo'qligi bilan bog'liq. Agar yarim yil avval 1% ga yaqin iste'molchi ko'rgan reklamasiga qiziqish bilan qaragan bo'lsalar, endi bu raqam 0,5% ga qisqardi. Bugungi kunda reklama beruvchi o'z reklamasini joylashtirishga yaxshilab o'ylab ko'rib kirishayapti. Misol uchun universal portallardan o'tuvchi reklama ulushi 1999 y. 60 dan 40%ga pasaydi. 2003y. 30% gacha tushdi. Shu munosabat bilan foydalanuvchilar ixtisoslashgan resurslarga ketmoqda. Negaki ular qiziqishlariga ko'proq javob oladilar. Umumiy tendensiya internetda amalga oshirilayotgan reklama maydonlari ulushining pasayishiga olib kelayapti. Ayrim ma'lumotlarga ko'ra 2005 yilda tarmoqda faqat 20%gina imkoni bo'lgan reklama maydoni sotilgan.

Kundalik hayotimizga kompyuter texnikasi joriy etilayotgani, odamlar o'rtasida shaxsiy muloqatga, jonli muloqatga talabni oshirayapti: elektron pochta, telekonferensiya, masofadan turib o'qitish, uzoqlarga kirish imkoniyati o'zaro «televorking»ni (telework) mehnat munosabatlariga aylantirmoqda. Bularning hammasi ulkan mablag'larni tejashni ta'minlaydi: safarlarga, idora uskunolari va boshqa harajatlar. Tobora ko'proq odamlar uydan chiqmasdan mehnat qilishlari

mumkin. Xodimlar o'z transport harajatlarini kamaytirishadi, tig'iz paytda yo'llarda tiqin hosil bo'lmaydi. Ish beruvchilarni esa xodimlarni idoraga qanday joylashtirish, qanday tushligini tashkil etish haqida boshlari qotmaydi. Uch mahal ovqatlanish muammosini yana uy bekalari hal etishlariga to'g'ri keladi. Bu oilaviy muammolarni ko'paytiradi, hatto qo'ydi –chiqdilar bo'lishi mumkin.

Sharqiy Yevropada olisdan turib ishlash rejimi ham taraqqiy etayapti. Yana bu yangilik bir qator siyosiy va ijtimoiy omillar bilan rag'batlantirilayapti.

Televorking o'sishiga imkon beriyotgan sabablarga quyidagilar kiradi:

- televorkingning davlat tomonidan quvvatlanishi;
- kasaba uyushmalari tomonidan tan olinishi va quvvatlanishi;
- telekommunikatsion sektorning barqaror sarmoyalanishi;
- aloqa liniyasi o'tkazish qobiliyating o'sishi;
- internetga kirish arzonlashuvi.

Televorkingni ushlab turuvchi sabablar quyidagilardan iborat:

- madaniy an'analarning ommaviyligi cheklanganligi va televorking mashxurligi yetarli emasligi;
- mehnat qonunchiligida yetishmovchilik;
- savodli foydalanuvchilarning yetishmasligi;
- televorking tizimini quvvatlash uchun personallar yetishmasligi va h.k.

Juda ko'p mayda loyihalar amalga oshiriladi. Ular idoraga ega emas. Aniq dastur bilan ta'minlashning kattagina qismi offshor dasturlashtirish doirasida amalga oshiriladi. Bu televorkingning turli ko'rinishlari hisoblanadi. Qaysikim, uning markaziy idorasi – ofisi umuman chet elda joylashgan bo'ladi.

xo'jaligida xizmat ko'rsatish sohasi o'rnini aniqlang.

Xalqaro standartlashtirishga muvofiq xizmat ko'rsatish va servis turlarini ajrating.

Xizmat ko'rsatish va servis sohasining qaysi bir turlarini «ko'rinmas» savdo deb atashadi?

Qaysi mamlakat jahon xizmat ko'rsatish va servis bozorida yetakchilik qiladi?

Xalqaro xizmat ko'rsatish va servis bozorini tartibga soluvchi tashkilotlarni ayting va ularni tariflang.

Xalqaro turizmning jahon iqtisodiyotida tutgan o'rnini ifodalang.

Nima uchun hozirgi zamon turizmiga hududiy notekislik harakterlidir?

Xalqaro xizmat ko'rsatish va servis bozorida transport tarmoqlari va kommunikatsiyalarning tutgan o'rnini aniqlang.

xizmat ko'rsatish va servis bozorida yangi texnologiyalar savdosini ta'riflang.

Jahon konsalting xizmatlari bozori nima? Uning turlari bo'yicha ta'rif bering.

axborot xizmatlari bozorini aniqlang.

qilish

hozirgacha

hamma

quyidagilarni

hisoblanadi

•

•

• qashshoqlik

qisqartirish

•

•

•

•

hayot

qamrab

•

hayot
qondirish

•

qadriyatlarga

•

qaramlikdan

qiladi

qo'yidagicha

hajmi

h

hisoblanadi

hisoblanadi qator qilinmoqda

hajmi qora holatida

qarzdorligi

qiluvchi

qurilishi

valyuta fondi (qiluvchi

qazib Qishloq

g'oyat qadrsiz

qator quvvatlari qilib

qayd

qarzidan

qashshoq
qilinayapti

qildilar

haqida qaror qabul

qaratilgan

hayotga

-
-

hisobiga

hissasiga

qismi

hisoblanadi

hajmi

ham

qurollari

qolgan

harakat qiladi

qiladi

hajmi

qo'lida

Hozirgi

hajmi

qilish

hukmronlik

ham hisoblanadi

qilishi

qoldirmasligidir

qo'llab quvvatlanishi

qisqartirish

hamkorlik

qiladi
ham
hozirgi

ham

qiladi

qismi

har

qilinmoqda

qoladi

qilib

hisoblanadi

qonunchilik
qanchalik

qulay

qoladi

•

• qo'ydilar
 haqi
 qiladi
 qaramay qudratli holda qaraladi
 qatnashishga quyidagi qo'yadi
 •
 • qonuniy qonunlari qonunchiligi
 qaratilgan hamma Qonun qo'llaganlikning qonuni
 qonunchiligi qo'shilishiga qarshi
 qat'iy qo'yilgan har qanday har
 qanday qilish har
 qo'llanishga qo'llamaydigan qoidasi
 G'arbiy qo'yidagi
 •

•
•

Gʻarbiy

qoladi

hamda

qism
 qarab
 g'arbda
 qism
 g'arbga qarab
 Qolganlari
 qulay

ham

qo'lay

ham

har

qonunchilik

qonun
qiladi

qilish huquqiga

h

ham

qonunchilik
qo'mondan hisoblanadi

quyidagi

qora

qiladi

hindilar

qiladi

qizlar

qatlamlari

qancha

qismi	qaraganda	qismi	qishlok	
hisoblashadi qilingan qo'yilgan	qildi	qabul qilgan qonuniy	qabul	
harbiy	hujum qilishi qo'shilishiga	qarshi	qism	
Hindixitoyda		qulay	qator	
qashshoqlashib qoldi		qondirishi	qashshoqlanib	
qazib qalayi	qo'rg'oshin	qidirib	qazib	
qolayapti	qidiruv	qayta		
qiymati	qolmokda	holatini	havo	)
qirg'oqlarida		qismi		

quvib hajmi
 Hozir ham
 qishloq
 qismidan hisoblash
 quvvatining harbiy g'arb g'allaning qismiga
 qurol hamda
 qiymati qaratadi qishloq
 qazib hududlar G'arbda
 qazib qayta qismi
 hududlarida G'arbiy qazib
 qazib g'arbdagi havzasi holda
 energetika stansiya hisoblanadi Hozirgi
 qilinayotgan g'arbda quvvati
Qora **Qora**
 qismini qismini qora

qazib
 ham
 G'arb
 qayta
 hajmining
 qiladigan
 qaraganda
 harbiy
 G'arb
 hisoblanadi
 qo'yilgan har
 ham
 havzasi hududida
 qilish
 qishloq
 G'arbda
 qudratli
 hosil
 qiladi
 qismini
 hisoblanadi
 qismini
 g'alla
 hosildorligi
 hisoblanadi

qamish qand
 ham ham
 Har hisoblanadi qishloq qishloq
 qiladigan
 qismini quvvati
 qaramay har qamrab
 qoyali qirg' oq G'arb
 hisoblanadi
 hayotida
 havo
 qismi Qisqa
 qishloq
 qismi
 quvurlarning qolgan
 qismiga quyiladigan ham
 Qo'shma
 qo'lida qismi
 hozirgi
 qirralardir qo'shilishi qo'shilishi

qidirishi

Hatto
hajmi

qiladi

ham

hisobga

qoldirayotgani

qarashli

qayta

qo'yadi

qilishlarida

qiladi

qimmatbaho qog'ozlari

hisobot

hisoblanadi

ham

qo'llaniladi

qayta qurishda

qurilishini

hajmining

qudratli

qaratilgan

qo'shilishlarini

qisqardi

qirollari

hissa

qatoriga

ham

qaraganda hisob

qaramay

holda

qoladi

qatlamlarida

hajmini

hududi

ham ham qoladi

hisob

ham

qiyin

qo'ymaslik

qo'shib

qarab

h
himoya qilishga qaratilgan

- qo‘llab quvvatlashni
-
-
-

Hozirgi
hajmi

hamkorlik qiluvchi

hajmi qiymatlarda

qishloq

qayta

g‘allaning

qiladi

ham

hal

quyidagilarni

himoya qilish
qonunlarni qo‘llash
himoya qilishni

haqi

Qishloq

qisqarishi

qaratilgan

har

hisasiga

haqli

qismini hosil qiladi

hajmi

harakatlari

qaraganda

Hozirgi

hajmining

qo'yish

qaratilgan
hamkori

ham

hamkorligi

qilmokda

qilish

qilishda hamkorlik

qit'asi

qazilmalarga

qismini

qimmatbaho

qiladi
 ham
 qazilma
 qutbiy ham
 qalin
 hajmi
 huquqini qo'lga huquqiy hudud
 G'arbiy hududlar
 qirolichasi
 Hokimiyat qonunchilik
 quyi quyi qarab
 hokimiyati qo'mondan
 ham hisoblanadi
 Hamdo'stligi
 hisoblanadi
 qiyofasini
 Hozirgi
 qiladi
 hisoblanadi qadam qatoriga
 hajmi qiymati hajmi
 qishloq qarshi qator

qishloq

qayta

qayta

qo'yilmalarining
qismgachaqilayapti
qolganlari

qator

qayta

qog'oz

qayta

qismini

qism

qiymatgacha
qiymati

qazib

qatoriga

qazib

hajmi

Qayta

Qayta

Qayta

qayta

qog'oz

qog'oz

Qishloq

qudratli

qayta
qishloq

qaratilgani

qisqarishi

qismi
g'allachilikka

qishloq

qismi   haydaladigan
              g'allachilik
G'alla

g'alla

qishloq

g'alla

qayta

qishloq

quygandi

quvurlaridir

havo

hajmi

qaramay

qarzdorlik

qolayapti

hammasini

hokimiyat

qisqartirayapti

qayta
havo

hukumat

Qisqa

hajmi

qatorida
qiladi

ham

qog'oz

g'allaning
qismiqilinadi
qiladi

qishloq

qolmokda

hamkorlaridan

qiladi
qo'yilmalari

ham qo'shildi
haqida

quyidagi

-
- halol
-
-
- huquqiy
-
-

huquqlari himoyasini
hal

har qilishda hamkorlik qilish hal

hozirgi holati

Hozirgi

qirrallarini

qanday

hamda

g'arbga qarab

hisoblanadi

Har

qishloqni

hudud
hukumatlari

Hindiston

qiladi

qismi

qiladi

Hukmron

hisoblanadi.
hokimiyati

qonunchilik

quruqlik

qaramay

qiladi

hajmi

qayta

hissasiga

qariyib

hajmi ham

qatoriga

qariyib

qiladi

qolmoqda

hajmi

Hozirgi kunda

qo'yidagilardan iborat:

-
-
-

quyidagi

qatlami

qayta

ham qamrab

qayta

qishloq

hajmi

qishloq

Qolganlari

ham

qarab

haq

qamrab

hamkorlik qiluvchi

qatorda

Qolgan

qo'yilgan
qadrlaydi

Qoida

har

huquqiy

qiyofasi

qilindi

qurishga

qodir

qaraganda
qonunchilikda

qoida

ham

ham

Hukumat

qarab
qo'llab quvvatlashga

qarab

haqi
qo'shimchalardan

qurilgan

Hali

qator

qonli

qoniqish hosil qiladilar

h

qiladigan

ham

ham qamrab

Har

qidirish

qiziqib

hal

qarashadi

hollarda

qalqondirlar

qisqarishga

haqi

haftada

g'arbiy

haftasining

haq

haq

qochish

g'oyat

haq

hal

Hozirgacha hukumat

qayd

urushidan

hududiy

•
•

-
-
- hududiy

qaramay

huquqiy

qo‘llab quvvatlovchi

qo‘llab quvvatlashi

qishloq

qishloq

hisoblanadi

qo‘llab quvvatlash

qulay

ham

qimmatbaho qog‘ozlar

huquqiga

hududiy

qishloq

Hozirgi kunda davlatga

qurilishi

qarashli

Har

hisoblanadi

qobiliyatini

hammasi

qishloq

qidirib

qurilish

qanotli

qurilishi

qilish

qurish

qarashlidir

hukumatli

hisoboblanadi
qiladi

qo‘llab quvvatlash

qismi

hisoblanadi
hududiy

ham

Hozirgi

hisoblanadi

qarziga

qaram

Hozirgi

hajmini

qiladi

quvvatlaydi

qayta qo‘rihlarga

u

qo‘riqlash huquqiga

urushidan

hajmi

quyilmalar

hajmi

qatoriga
quyilmalar

qaratilgan

quyishda

G‘arbiy

qirg‘og‘i

hisoblanadi

hamkorlikka

ham

qiladi

qayta

hududlarga

ham

qiladi

hisobga

hozirgi holati qiling
qaysi

Hozirgi
qanday

uchun kurashda Yaponiya firmalarining usullaridan bir nima?
Yaponiya chetga kapital chiqarish bo'yicha nechanchi o'rinda turadi?
Yaponiyaning eng nufuzli savdo sheriklari (davlatlar)ni sanab o'ting.
Yapon ishbilarmonlari savdo dialoglar (muzokaralar) chog'ida o'z
sherkalaridan nimalarni kutishadi va xush ko'rishadi?
Yaponiyalik tadbirkorlar endi rivojlanayotgan mamlakatlar bilan iqtisodiy
munosabatlarini o'rnatishda o'z ishlarini nimalardan boshlaydi?

G'ARBIY

G'arbiy

G'arbiy

hisoblanadi

holda rivojlanib borayotgan
hududida

G'arbiy

qarab quyidagi

•

•

•

•

G'arbiy

G'arbiy

qishloq

hajmi

G'arbiy

G'arbiy

hududiy

hamkorlik

qilishga

G'arbiy

hududi

hamjamiyati

haqida

G'arbiy

hamjamiyati

quyidagi

qabul qilindi

hamjamiyati

Hozirgi

G'arbiy

G'arbiy

quyidagi

qonunchilik

G'arbiy

holatda

hissasini

hajmi

qo'rg'oshin qalayi

h

haq

G'arbiy qismida
qismida

qiladi

Qonunchilik hokimiyati

hokimiyati

hamjamiyatiga

hisoblanadi

G'arbiy

harbiy

qudratli

hajmi

qirralari qo'yidagilardan iborat

-
-
-
-

qishloq

hal

qonuniy qadam

quyidagicha

kechgan

•

qaramay

(krizis)

• qo‘shni

qudratli

•

•

qo‘llanilishi

•

•

qiyinchiliklar

g‘oyasi

g‘oya

qilindi

Harbiy

uchun

qabul qilindi G‘arbiy

qismdagi

hayot

Qudratli

qarindoshlarnikiga

ham

havas qiziqish

haqidagi

G‘arbiy

holatlar

•

•

qoplay

•

qisqardi

•

qonunlari

qilib

g‘arbiy

qator

•

quvvatlari

qisqardi

• g'arbiy

qurilishga

qo'yilmalarni

quvvatlari

quvvatlarini

quvvatlari

G'arbiy

ham

ham

hisobga
qudratli

holda

G'arbiy

qismlar

quyilmalar

qilishga

qolmay
Qurilish

Qayta

G'arblik

qonunchilik

his

Hukumat

qo'ymoqda

qisqartirish

haqidan

qoplanadi

haqi

qaratilgan

hisoblangan

haqi

haqi

hajmining

qarshi

hisoblanadi

(pensiya

qoladi

hajmi

qo'shimcha

Hukumat qo‘ymaslik hukumati
 qoladi qismi hamkorlik qiladigan
 ham qo‘llab quvvatlashda

eksport qudratli qaramay
 qaratilayapti qolayapti
 ham har

qismi qiladi savdo aylanmasida

qo‘lga qiladi

qaratilgan G‘arbiy

hajmi mamlakatdir

qishloq

hisoblanadi

ham hisobga haqida

qiladilar qilishda ham qilish

hisoblanishadi		qiluvchilar	
qilishga qiziqish			-
Qo'shma qirolligi qismlardir		hozirgacha	qo'shib
	hududi holda,		
qaram	Hozirgi	hududni	qismlariga
	hukmron		Qulay
			qator
	qisqarishiga	harakati	
qiladi qilishadi	qiladi		
	hududida	qimmatli qazib	qazilma
	qazilmalariga		
qondiradi		qum	
			hayot qazib
	hamon		
	qiymati		

qayta

har qazib

qiluvchiga

qazib

qazib

qalayi

Qo'shma qirolligi

Qonunchilik hokimiyati

qo'yi

qirolicha

Hokimiyat

qo'lida

hamdo'stligi

Hindiston

Hozirgi

qaram hududlar

qishloq

hajmi

hajmi

hajmi

holda

qurilishda

hisoblanadi

qurilish

qishloq

qo'rg'oshin

qo'rg'oshin

qalayi

qiluvchi
 quduqlari
 qismi
 hisoblanadi qazib
 Qazib qismi qilinadi
 qayta qayta haydash quvvatining
 qazib hajmi
 Hukumat qazib
 qaratilmoqda Har qazib
 qiladi havzasi
 quvur
 qisqarib
 quvvati
Qishloq qishloq
 qobiliyatli
 qaramasdan qishloq
 qismini qoplaydi hamda qishloq
 ham hajmda qishloq
 qilishda qulay
 Har
 g'arbdagi
 qisqarayotgani
 har
 hisobiga
 qondirildi
 hamda

qilish

hisoblanadi

huquqiga

huquqlarga

hududlarida

harakat qiladi

hisoblanadi

Qimmatbaho qog'ozlar
qimmatbaho qog'ozlar

qayta

qo'yimaslik
qochish

quyidagi

qisqartirish

hisobiga
qilindi
hukumatga qarzlari

qo'yilmalar

qilinganidan

qilish

hukumat

qo'yilgan

qismi

qoldirildi

haq

haki hajmi

qismi

Hukumat

qaratilmoqda

hajmini

qarshi

qilishga

haqida qonun qabul qilingan

qarshi

har qanday

qilib

qamash huquqiga

Qonunni

qo'yilgan

Hisoblarni

qilish

holatidagi

qaysi

haqida qat'iy

qoloqligiga quyidagi

•

•

qaramlik

- qarorlar qabul qilinadigan
- holat

qazib

qora

qayta

qiluvchi

qarayapti qazib qora qiziqish
 qo'yilmalari qazib qora

qilgan

qismi

g'arbiy

qazib

qora

qismi

qilib

(

(

hududlarda qo'yidagi

hisobga

Hududiy

hududlardan

qilindi qo'shimcha
 ham

qiladigan

hududlardan

Hozirgi qurilishlar qo'llab quvvatlash
 qurish qilinadi
 qo'llab quvvatlanadi qudratli
 qarz qarz
 qarz qoplash
 (qiymatining
 qarab
 qaratilmoqda holda
 qoplaydi qismini
 qurish qayta
 ham qoplashga
 hamjamiyati qarzlari
 qurilishiga
 qaratilgan

qishloq

hisoblanadi

hisoblanadi

qiymatining

qiyinlashishida

qiladi

G'arbiy

hududiy

qismi

g'arbdan

qarab

hududini

qishloq

bo'lib, bir

hisobiga

chaqaloq to'g'ri keladi
qariyib

qiladi

qaraganda

quyidagi holatda

hudud

haq huquqlarga hudud

hamda

qazilma

ham

qazib

qilish
qimmatli

ham

qishloq

qilish

ham

qariyib

qo'lida

harbiy

hokimlik

holatda

qora

hamda

hamkorlikda

hozirda

hayoti

holda

qo'shma

qo'shma

qo'yildi
qilgan holda

qarshi qat'iy

ham

qo'shma

hududiy

qiluvchi

qatlam

qiladi

qo'ygan

qo'riqlash hamda
qo'llab quvvatlash
hech qanday

qaytarmaslik

har

qo'shadi Hamjihatlik

qaralganda

hukumati

qo'llay

G'arbiy

hamkorlikda

har qanday

hamkorlikdagi

hozirda

qayta

hamda

hamkorlikdagi

hukumati

qildi

harakatda

qurol

qo'ygan

hal

hatto

qattiq

qilishdan

holatni

qishloq

quyidagicha
qurilishda

hisobidan hajmi

hisobidan qariyib

harbiy

ham
qatori
ham

qayta

ham

qayta qurish

holda

Har

qismlari

harbiy

ham

qayta

Hozirda

har
 quvvatiga
 qishloq
 qiluvchi
 qishloq
 hosil
 qo'lga
 qishloq
 qismi
 ham
 qand
 qishloq
 qishloq
 hech qanday
 qishloq
 hozirda
 qayta
 qishloq
 qishloq
 har
 qishloq
 g'allaning
 qishloq
 qariyib
 qand
 qismini
 Qariyib
 qismlik
 qalay

qilinadi

hisoblanadi

qishloq

qolmoqda

qiluvchi

hamjamiyatida

qiladi

qolmoqda
qismga

qismga

qiluvchi

hamkori

hamdir

qo'yish

har

hamkorlik

ham

qo'ynida

Hududi

hokimiyat

Qonun

G'arbiy

hamjamiyatini

haqida

qariyb

hajmini

Har

qurilish
Qishloq

qaraganda quyidagi
qishloq
qariyib

hosil

qazib

qo'rg'oshin

qiladi

Hozirda

qazilmalarni qazishda

qayta

Qishlok

Qishloq

qismi

qayta

Qishloq

hisoblanadi

har

Har

qo'yishda
 qo'lida
 qo'ygan
 qarzi
 Hozirda
 ham
 qo'yish
 Qayta qurish har qanday
 ham
 hududiy
 hokimiyat ham huquqlarni huquqlar ham
 ham
 hajmi
 qimmatli qog'ozlar qismga
 hokimiyat
 Hozirgi
 holda
 hokimiyat qolmaydi qonunchilikda
 qaratdi
 Hatto
 haki qilindi
 harakatlar
 quyidagi

qimmatli qog'ozlar
 qishloq qayta
 qo'shimcha
 Hozirda ham
 qiroli qo'lga
 qirolligi hamda qo'shib hokimiyat
 Hozirda
 hayotiga ham
 qariyib
 qoldirishni ham
 hozirda
 quyidagilarda
 hayotida qishloq
 qarshilik qildilar
 hududga
 hissa
 qilindi
 hosil qishloq qayta qoldi qurilish

qaraganda

ham quruq
hosil

qaraganda
qilib

ham

hisoblanadi

harakat

quyidagi

hal

qo‘shimcha

•

hudud

•

Qaytanga
hududiy

qoldi

hududning

qator

Hech
qilishi

hukumat

qat‘iy

hatto

Hali

hukumati

har

hamkorlikka

hatto

ham

hududga

haminqadar
harakati

hamkorlar

qaror

qo‘poruvchilik

hollarda

qo‘liga

qishloq

haligacha

qishloq

qarshi

qirq
harakati

qarshi
qo'nim
qumga

ham
hududdagi

qilishga qulay

quyidagicha

•

qadrsizlanishi

•

•

qo'yildi

qiziqtirdi

•

qisqa

hozirda ham

qilinishidagi

ham

qilmoqda

qo'ydi

ham

qilgan holda

•

qilindi

qiluvchilar

•

qilishgan

qayta

•

qaytarilmagan

hajmdagi
qilish

qilib

hududlarida

qay

qaysi

Qo'shilgan

qo'shilishi qanday

qiling

holatdagi

qisqacha

qilinishi

har

qoladi

qaramlik

hajmi

qisqardi

qo'shimcha

qattiqqo'llikni

qatiy

qayta

qilinayotgan

Hindistonda

qondirish

qisqarishiga

qishloq

ham

qilayotganligini quyidagi

-
-
-

qutqaradi

ham

qaraganda

qayta

Hozirda

qalay

hududlarda

Har qancha

har

Qator

ham

qishloq

qadimgi

hisoblanadi

qishloq

qisqa

qobiliyati

ham

qaramlik holati

qoloqlikdan

qo'yib

ham

•

Quvayt

•

Qatar

- qashshoq

hamda qator
hududida

Qashshoq

qashshoqlikdan qutulishga

qilardi

qishloq

qismini

qildi

havzasi

qilib

qaraganda
havzasi

qoloqlikni

qo'yadi

Hozirda

hisobiga

ham

qiluvchi

qoloqlikdan

qutilishining

hissa qo'shadi

ham

Hozirgacha

qolmaydi

qayta

-
-
-

qiziqtiradi

ham

ham

qolishadi

Hatto
har qanday

qo'shma

qilib

hududlar

Hindiston

Hindiston

Hindiston qismi
 qarrilar
 Hindistonda ham
 Hindiston qismni hind
 qozongan qurilish Hindistonning ham
 qayta Hindiston Hindistonda qo'llab quvvatlash
 Hozirgi Hindiston qo'lida
 hukumatning qariyib qilish qilmoqda
 qarzdorlik qarzga
 har qarzlardan qutilishga
 Hozirda qarzdorligi
 qilishicha
Hindiston
 qaraganda
 qilinmoqda
 Hindiston

qayta qurish

qoloqlikni

qayta
qo'shimcha

hozirlaydi

•

hamda

qo'yiladi Hozirda

•

holda

qaratish

•

qondirish

qiluvchi

hududi

har qanday
qoladi
quyidagicha

qishloq

qayta
holat

qayta

qishloq

ham

qaratish

qatoriga Hindiston

qirqish

qismlari

qishloq

qo'yilgan

ham

qo'shimcha qilish

hisoblangan

Hindiston

qashshoq

qo'yishga harakat qilmoqda

qayta

quvvatiga

quvvatga

ham

qishloq

holatida qayta

ham

qila

ham

qoniqarsiz

Qishloq

qolayapti

hududlarning qishloq

qiladigan
 holat
 qilish harakat qilinmoqda haligacha qolmokda
 harakat qisman
 hal qishloq hududlarida
 hududlarda hosildorlik qishloq
 qilish ham ham
 hududlargina qulay hududlar
 Qishloq ham
 hududlar
 qishloq qoloqlik g'arq
 Hindiston
 qishloq qolaverdi
 qishloq
 hosildorlikka
 g'alla hosildorligi
 qilish
 qiladigan
 qiluvchi
 Qatar Quvayt

qazib

qilish

qiluvchi

qulay

qazib

qazib
qoldirishadi

qazib

ham

qiluvchi

qiluvchi
qiluvchi

Hatto

qayta qurish

hech

ham

qiluvchi

Quvayt

qondirish

qo'shma

qismi

hisoblanadi

qazib

ham qo'shma

huddudda

haligacha
qolgan

holati qo'yidagi

•

•

•

holat

hudud

havo

qayta

qazib

hamda

qurilish

qiladi

qiladi

hukumat
qattiq himoya qiladi

qilib

qo'yilgan

qo'shma

qator

qariyib

hol

Hindiston

• qishloq

qaraladi

•

•

•

qondirishda

qayta qurish
qatlamini harakatga

hududlarga
hududlarda

hududlarda

hududlar ham

hududlarda

qo'yilmalarning

hisob

qaratdi

Hindiston

hukumat

quvvatlab
ham

Hatto

himoya qilindi

ham

qilayotgan

qiladi

holda

qoldi

ham

hukmronlik

qishloq

qarz

qarzdorlik

qanday

haqida

qanday

qarzlarini

haqida

qaysi

qanday

qatoriga

hozirda

qaysilar

hududi
 hayot qurib qismi qoloq
 hech qaysi hudud holatda qisqa
 qolgan hayot
 Hududlararo hududi holda
 Hozirgi hali ham ham
 qazib hududida
 qurilgan
 ham hisoblanadi qayta qishloq
 hududlari hisoblanib qilinadigan g'alla
 hududi
 hamda hududlar
 g'arbiy qayta

qadimiy qishloq qishloq qo'l qolgan
 Hozirgi paytda
 holatlarida hozirgi qayta
 qariyib hajmida hissasi
 hududlar
 hisoblaganda
 Har holda
 holda ham
 hajmida
 ham
 ham
 qatoriga qazib
 hatto hovli ham sanalardi
 qurishning qishloq hayotida
 har bir kishi
 quyidagi
 • qondiruvchi
 • qishloq

•

•

haq huquqlarga

holda

•

qilingan

•

•

qilish

qo'yish

qilib qo'yildi

qazib

harbiy
hisoblanadi

hech qachon

qilmaydi

huquqiga

qishloqda

qishloq

Qishloq

qishloq

qishloq

hukmati

har qanday

qishloqlar

qondirish

ham

qishloq

qilishga qattiq

qaratdi

qoldi

hisobiga hosildorlik
hajmi**hudud**

qildi

qulay

g'arblik

qishloqlarni

qurilib

hukmati

holatda

qat'iy

qilsin

huquqini

qabul qilindi

qulaylik

ham

qilish
qo'shma

qilish

qulayliklar

qo'shma
hissa

qo'ydi

hudud

hozirda

hududiga
 har qanday qilinadi qonun
 qonun qabul qilindi qilib
 hech
 qilish
 qamrab
 hajmi
 hokimiyat hech qanday ham qo'shishi
 holatda
 ham qirralarini
 har har hududdan hududga
 qishloqdan qabul qilgan
 ham
 har bir qabul qilingandi
 qolgan
 qilindi
 ham hisoblanadi qishloq
 qaraganda
 hisoblanadi Har
 hajmi
 qashshoqlikda

himoya qilish
 Hozirgi kunda qo'shma qatlami himoyada hajmi
 hisoblansa o'rinda qazish g'alla keyin
 ham ham ham qolib
 ham huquqiy qo'lga
 har qanday holda
 qaratildi qiladigan hududga ham qo'ymas
 haqida ham qarorga quvvatlari
 hamda qurollantirishga
 hosil qilingan qisqartirib
 Har hajmi

hajmi hajmi
 qilishni ham
 qilmaydi ham
 hamda
 qilish
 qismini
 hisoblash
 qilish
 hajmida
 hisobiga
 hudud
 qator
 hukumati
 hududlarni huquqli
 qo'shib hududlari
 qaytdi hozirda
 hajmi qariyib qismiga
 hududi
 hisoblandi
 hajmi
 qo'shilishi
 hudud qoldi
 qilindi

ham

ham

har qanday

qilinadigan

qilishga

g'ovlarni

hal

qilsa

hajmda

qiladi

ham
qo'shma

qayta

hajmi

qanday

qanday

qishloq

qanday

haqida

hududga

qit'asining

qismini

hududi

ham

Hindiston
tarkibi xilma-xil bo'lib, unda
qiladi

qilindi

hududdan

ham

qurol
harbiy

qiladigan

qarzi

g'arb

hisobida.

qisqaradi

hajmi

qimmatbaho
Hozirda

qazilmalarini qazib

qazib

qazilmalari

ham

hisoblanadi

qilingan

hozirda

qazib

qiladi

va

qazib

qazib

qazilmalarni qazib

hissaga

hatto Qozog'iston

ham

Hozirgi

qimmatli

qazib

qimmatbaho

har qanday

qazilmalarga

qazib

Hozir

qazib

ham

ham

qazilmalarni qazib

qazilma

qolgan

hali

qishloq

holatni

qabul qilinmoqda

Qishloq

qisqarib

hajmi

qilishga

qishloq
g'allaqand
qisqardi

qoramollar

qo'y

holatga

qishloq

Qishlok

qo'yilishi ham

qishloq

holat
Qishloq

qishloq

qo'yish qishloq

Har qanday

qaraganda
hisoblanadi

qiladi

Hozirda hukumati (uy-joy, ta'lim, nafaqa,
ish haqi, meditsina, demografiya kabi qaratgan
hatto ham qilmokda

hududdagi
hududida

qolish bor

holatda

qiymat

hukumati

hal

qat'iy

qaratilgan

hisobidan

qoldi hozirgi

holga

g'oyat

qaratilgan

hisoblanadi

qurilishi

hozirda

ham

qisqarish

qonunchilik

qarshi

hal

haligacha

qolmokda

ham

Har qanday

har qanday

harakatga

ham ham
holat

ham

hukumati hozirda

qator

qidirmoqda

qilinadigan
qazib

hajmi

hajmi

holatida qolmoqda
hajmida

qayta

hamda

qismi

hisoblanishadi

hamjamiyati

hisoblanadi

Hududi

qiladi
hududiy

qisqartirgan

qilgan

qiladi
ham

qishloq

qilinmoqda

qurilish

Hamdo'stligi

hamkorligi

qiladi

ham

hamdo'stlik

ham g'ayridavlat

huquqlik

Hamdo'stlik

Qirg'iziston Qozog'iston

qismi

Qozog'iston

qilayotgan
hisoblanadi

qanday

haraktga

qilish

harakati

qilish

hamkorlik

hammasi

hamda

qamrab

qonuniy

hisoblanadi

qo'yidagi

-
-
-
-
-
-

holatiga qaytarishga

hisob

hisoblangan

ham

qilishga

quyidagilardir

-
-
-
-
-
-
-

hisob holatiga qaytarishga qilish

hisob

hisoblanadi

g'arb

hol

quyidagilar

-
-
-

har qanday

ham

qadrini

qildi

qilmagan

hisob

qadri hech qachon

qo'layligi

qisqa

holatlar har qanday

qaroridan

qabul qilinadigan

harakatda

qog‘oz

huquqiy

qo‘yida

hisob

•

qoldi

•

•

har qanday
holat

• har

qadrini

ham

qat‘iy

qilindi

•

qondirishga

qiladi

•

•

hukumatlararo

•

hamda

ham
qoldiklariga hamda qat‘iy

qadri

quyidagi

-
-
-

qaraldi

ham qabul qilindi

huquqi

qisqartirish

har

hisoblandi

hissi

qadrini

hamkorlik

huquqi

qo'yildi

qadri

qiymati

hisoblandi

hisobi

qat'iy

qoidasini
qismi

hamda

huquqi (

ham

qarzlarini

qilish
Hozirda

ham

hududida
huquq( )
qilish

ham qiymati

hisoblangan

ham ham qadrli
ham

qilishi

Hamda

ham
qo'shma

ham

hisob

ham

qo'llarida

hududiy

qism

qoldi

hamjamiyati

qisqartirish

hamjamiyatning

har

quyidagi

qamrab

hududlarni ham

-
-

qator

hududiy

quyidagi

-
-
-
-

qo‘shish

qaratilgan

ham

harakati

qo‘shma

qilib qo‘ydi

quyidagilardan

-
-
-

qo‘shilishi

hukumati

qariyb

quyidagi

quyidagilarni

holda
qadrini

qodir

qadami

ham

qadami

huquqlari

qayd

ham

ham

hisob
qilinadigan

qarshi

hamda

qimmatli qog‘ozlarning ham qadrini

Hozirgi
holatni
qurdratiga

qolmaydi

ham

hisob

qilishni

qiymati
 ham hissasigacha
 ham hammasi
 quvvatiga holati
 ham
 har qanday harakat
 har
 qutuldi
 G'arbiy
 hisob
 qilindi
 qarshi hamda qoldi
 AQSH ham
 hatto
 qiymati
 ham
 hamda
 ham
 hamda
 qiladi
 qonuniyatlarga

harakati

qimmatli qog'ozlar
quyidagilar

-
-
-

qilib

ham hududiy hajmi
qatnashuvchilari

hisoblanadi
hamda qimmatli qog'ozlar

hisob

qondiriladi Qo'shimcha ham

ham hissasi

qamrab

harakatlari qarzni

qaytarish

qismi

quyidagi

-

qismi

qimmatbaho

qismi

ham

ham

qisqa

harakatni

ham

qator

qarz hisob

harakatlarida

qarzlari

hukumatlararo

qatnashishga

huquqi

qiladi

qonunchiliklari

qimmatli qog'ozlar

qiluvchi

hududi

qismini

haqida

hisob

qanday

qachon

haqida
qachondan

qarama qarshi

hududlarning

hisoblanadi

hayoti

qiladi

qayta

qo'shilishiga

qamrab

harakati

qiladi

hokimiyatining qo'llab quvvatlashiga

qozonishga

hamjamiyatida

hududiy

qatorda
qiladi Hududiy
hammasi

hududdagi

qo'shni

Hozirgi

harakatda

hududi

ham

hamkorlik

hamjamiyatida

qatnashayotgan

qayta qurish

qaralishi
qishloq

hamkorlikni
harbiy

ham

hududi

Hozirgi kunda jahon iqtisodiyotida xalqaro
qo'iyidagi

- hududi
-
-
-
-

iqtisodiy

hamda

huquqiy

hududi

qiladigan

hududidir

har

ham

hollarda

hududlarida

qariyib

qishloq

hududi

hujjatlarga

ham

hududiga

qator

hududi

hamda

hududi

hududi

hududi

hisoblanadi

haqida

haqida

Hindiston

qancha

qilish

hududidagi
 hudud
 qilib
 qiluvchi
 qiladi Hammasidan ham
 hujjatlarga
 qabul qiladi har
 harakat qiluvchi
 quyidagilar

hududi Karib havzasi
 mamlakatlari tashkiloti (1991 y.) – Antigua va Barbuda, Dominika, Grenada,
 Montserrat, Sent-Kite va Nevis, Sent-Lyusiya, Sent-Vinsenva Grenadinalar.
 hammadan
 harakati

haqida
 ham
 qilishadi
 qo‘yidagi
hamkorligi

hamjamiyati

qatnashuvchi

hamda

qonunchilikning
 hamjamiyati
 Hozirgi kunda Yevropa ittifoqiga
 qo‘shilgan quyidagilar hisoblanadi

hamdo‘stligi

harakat

qarab
huquqiy qonunchilikning

qiladi

qiladi

qoidalari

ham

ham

qilishni

ham

ham harakter
qilishida

ham

hamkorligi

hududning

hamkorligi

hamda

hamkorligi

qilinadi

hamkorligiga

hamda

qilinishi

ham

ham

hokimiyatlaridir

qonun

hududiy

hududlarida ham

hududi

hududni

hajmida

qariyib

holatni

ham

hamda

hisoblangan

hududi

hududida

hamda

hududga

hudud hisobiga hozirda

hududi

quyidagilardan

•

- hududidagi
- hududlarda
- ham
- hududlarni
- hududi qator
- hamjamiyati
- hududi
- hududi
- hamda qo‘shildi Hozirda Osiyo (
- ham qo‘shildi
- ham
- hamjamiyati
- qatoriga hamda ham qo‘shildi
- hududida
- holda hududlarida
- qismida

hamjamiyat Sovet Ittifoqi resublikalari 1991-1993 yillar mobaynida Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi (MDH) doirasida Iqtisodiy ittifoqni shakllantirishga harakat qildilar.

hamjamiyat qilindi hamkorligi, biroz o‘tgach 1997 yili Belorussiya va Rossiya ittifoqi davtlari, 1995 yilda esa Yevroosiyo iqtisodiy hamkorligi (Rossiya, Belorussiya, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston davtlari) bojxona ittifoqi va yagona iqtisodiy makon to‘g‘risida, 1998 yilda Markaziy Osiyo iqtisodiy hamkorligi (Qozog‘iston, O‘zbekiston, Qirg‘iziston va Tojikiston davlatlari) tashkilotini tuzdilar. Xitoy, Rossiya, Qozog‘iston, O‘zbekiston Tojikiston va Qirg‘iziston davlatlari Shanxay iqtisodiy hamkorligini keyinchalik

esa uning negizida Yevroosiyo iqtisodiy hamkorligi tashkilotini barpo etdilar. Kelajakda ushbu tashkilotga a'zo bo'lib kirish uchun Mo'g'iliston, Hindiston, Pokiston, Afg'oniston, Eron kabi mamlakatlar o'z xohish-istaklarini bildirishdilar.

qaysi

qaysi
haqida qisqacha

hududi

qanday

hududlariga

qaytib

hamda

qaratiladi

holat

qurilish

qurilish

hududga

holat

ham

himoya

qiladi

qo‘shilishi

qoladi

hak

ham

qo'zg'olon
qochoqlar

qochoqlar

havzasi

holatda

ham

harakatining

hisoblanadi

quyidagi holatlarda

•

-
-
-
-

ham

holatlari ham

hamjamiyati

huquqi

har

hamjamiyatga

hamjamiyat hududida

qonun qoida

huquqlariga

hududida

hoxlovchi

qo‘lidan

hunariga qarab har

qanday

hamda

himoya

huquqiga

hamda

hozirda

harakatda

haqida ham

hozirgi

qurilishlarning

qiladi

qochoqlar

qo‘zg‘olonlar

ham

hududlar quyidagilar
 qaraganda

Har

qiluvchi

qonuniy

havzasi
 har

hamda

har

hamda

holda

qazib

qonunchiliklari huquqlaridan
 hududida

qo'shni

hodisa

qirg'og'i

Hindiston

ham

qiluvchi

Har

Hozirgi kunda Yevrosiyoda ishchi

qilayotgan

qonuniy
qariyb bir million kishidan

hollarda

qilingan qonunlar hozirgi ham qat'iy qonun hamda qonuniy qoidalar

hokimiyatlar

qonun qoidalarga ham
qilinayotgin

qilinmokda

qo'yidagi

qonunchiliklarni

-
-
-

holatda

qaytishi

qulay

ham

qilinadi hodimlaridan
ham

gapirib bering. qanday

qanday

bering

qanday

hisoblanadi

qismi

hajmining
hajmida

har

har

qaysi

qiziqib

qiziqib

qilmokda

ham

Hozirda

hamda

ham

qo'shma

qo'shilganiga

hakazo

ham

qo'shma

qo'shma

ham qo'shish

qo'shma

qo'shma

ham

hisoblangan

quyidagi

-
-
-

qilinadi

qudratlarini

qilmoqda

ham

hukm

qismi

ham

qismiga

qiladi

qismini

qismini

qaraganda

hukmronlik qilgan

qismini

hozirgi

hatto

ham

qo'lida

hamda
qo'shib

qo'shilishi

qilib

hajmi

-
-
-
-
-
-

qaratish

qilish

hududda

ham hujjat hisoblanadi

huquqini

huquqiga

haqidagi

holatda

hozirgi
hozirda

qazib

qishloq

qayta

ham

hududiy
Qoidadagidek

hamda

qayta qurishni

holatda

qazilma
holatda

ham

harakatining

ham

ham

quyidagicha

•

•

qonunlari

qo‘l

qonunchiliklarni

ham

•

hamda
qaratishni

qiladigan

hisoblanadi

hududlar

hududlar

hududlarda

qidirib

hududlarda

qilishni

hisoblaydilar

hududlar

qismlarida
qo'llaniladigan

hududning qismidir
hududdir

hududlar

qiluvchilar

hududlarning

qo'laydir

hududlar

qilishning

hamma

ham hudud

qisman

hududlar

qilishda

qo'llaniladi hududiy

holatda hududdagi

hududlarning

hududlari

hisoblanadi

hududlar

hududlari

hududlariga

hududlarni

hududlari

hududlari

qilinadi

hududlari

ham

hududlari

qilish

qonunda

hududlari qatoriga

holatga hisoblanadi hududlari qatoriga
hududlari hududlari hisoblanadi
 hududlariga ham ham
 hududlarining hududlari
 hududlarda qilinadi hududlar
hududlarini qilish
hududlari hududlari hisoblanadi
 hosil qilinadi
 hududlari
 hududi
 hisoblash hududlar
 hukumat qilingan ham hududlar
 qilinadi hududlari
 hududlar **hududlari** **hududlar**
 hududlar qatoriga qo'lay
 qiladi qatoriga
 hududlardagi qo'shildi

hududlarni
hududida

qiluvchi

qo‘shimcha

qilish

qo‘shimcha
qaraganda
qariyib

qatnashadi har

hududlar

hududida

qilinadi

hududlarini

hududini

hududlaridagi

hududlarini

hududlarning

qulay

hududlarda

qiladi

•

qilish

•

h

qismlari

qiymati
haqiga

qilish

•

haqini

•

hududlar

hududlar
qilishning

haqida

hududlar

hududlarni

qilish
qilishda halqaro

hududlar ham

qator

hududlari
qilishga qator

qilish
 hududlardagi
 hududlar
 hududlarni
 hududlarga
 hududlar
 hududlarni
 hukumati
 hududlar
 hududlari
 ham
 hududiga
 hududi
 hududlar
 qilish
 hukumati
 qismi
 qilingan
 qoldi
 hududlar
 hududlar
 qilishning
 hududlar
 qilishga
 qilindi
 qilishga
 hududlar
 holda
 hududlar
 qatoriga
 qilinishi
 hududlarga
 hududlar
 qilishda
 haqida
 ham
 hududlar
 hududlardagi
 haqidagi

qonunchilik

qilinishi ham

hududlar

hududda
hudud

qaysi qismi qayerda
qancha

hajmida

quyidagilardan

-
-
-
-

hamkorligiga

qilinishiga

har

hajmida hamda

qilish

hajmi

qiladi

qariyb

hisoblanadi Hozirda

holda
hududida
hozirda quyidagi

qulay

-
-
-
-

qiyinchiliklarni

qisqa

- hisobidan qator hal

-
-
-
-
-
-

qismi hisoblanadi
 hamdir
 ham hukumati
 ham qabul qiladi hukumat
 qiladi
 hisoblanadi
 hukumatlarga
 qarz
haqidagi
 qoidalarini
 hisoblanadi

-
-
-
-
-

hamkorlik

quyidagilar

-
-
-

qoniqarli

-
-
-
-

hamkorlikka huquqiy

quyidagi

-
-
-

qayta

hamkorlikka

hamda

hamkorlik

hamkorlik

hukumatning

qishloq
qishloq

hukumat

qishloq

havzasi

hisob

•

hamkorlik

qulay

•

hisob

Halqaro

hamkorlik

ham

hukumatning
qaratilgan

huquqiy

hamkorlik

huquqli

hamda

hamkorlik

quyidagi

•

•

•

•

qaror qabul qildi

quyidagi

qaratilgan

•

•

qishloq

hamkorlikni

qo'ydi

quyidagilardan

• qishloq

•

•

•

•

•

•

hamkorlik

qatoridan

qayta

qayta

qanday
qachon

haqida

qancha

qanday
qanday

qachon

qanday

haqida qisqacha

qimmatbaho qog‘oz

qismini

huquqini

hisoblanadi

ham

qilinadi

qurilish
qishloq

holatda

hududga

ham

ham

holatni

qilinadi

Hozirgi

hozirgi

qilinadigan
qimmatli qog‘ozlar

qiladigan

qatlamiga

holatda

hajmidagi

qo‘llab

qaratilgan
qadrsizlanishi

qarab

har

qismi

qat’iy

qayd

•
•
•

qilib

qolishi qismining qolishi
 hisobotidir
 hissasi
 qolmaslik
 qarashli qilinishi qonun qoidalarni
 qimmatli qog'ozlar
 qilish qobiliyatiga
 har qanday qilmasligi **hajmi**
 hisob
 qurilishlar ham
 qo'l
 harakati
 qanday qanday

hisob qilish qimmatbaho qog'ozlar qilish
 qilish
 qandaydir
 holati
 qimmatli qog'ozini holda
 qiymatini qiymati
 haq qisqa haki qismi
 hisobga
qarz qarzdorlik qarz
 hajmiga qazilmalar
qadar qulaylik
 qulay huquqi
 ham
hisob hisob qo'shma
 hisob

hamkorlik
hisob

qabul qilingan
qarorlar qabul qilish
qisqa

qaychisi

hukumat

qo'shma

ham

hamdir

himoya qilishga qaratilgan

qayta

qayta

qarang

qiladi

haqi

haq

haqi

haqidir

haqida

hajmining

qilish

qilish

hisobga

ham

qilish

qilish

qiziqqan

ham

qarz

qarz

qarzi
qarzlari

Hozirgi

qarzi
qarzni

qaytarib

qarzga

qisqa

hududlar

qurilish

hisobidan

hajmi harakati

hajmini

hajmi
hajmidagi

qiyoslanishi

hisobidan

qonuniy

holdagi

qonunchiligiga

quyidagi

•

h

•

qarshi

qonunchilik

•

qadoqlash

qilish

•

qonuniy

•

qoplanadi
haqi

qarz

hamjamiyatdagi

qilinadigan

qilinadigan

qilinadigan

qishloq

qo'shimcha
halq

qismi

qiymati

qoldik

hisob

hisob

ham

hamkorlikda

qo'yish

200

qorako‘l

hunarmandchilik

Hindiston

qoplash

qoidalarni

qiymati

hisob

hisobidan

hisobidan

qo‘shimcha
haqiqiy

hisobi

hisob

qismi

qo‘shni

qishloq

hamda

holda

hajmiga

haqi

haqining

har qanday

qiladi

qayta

qayta

qo'yilgan hajmi
hajmini

har
qo'yish
hukumat

qiziqtirgan

qadrsizlanishi

qaytishini

haqidagi

haqidagi
huquqlari

hujjatlar

hozir ham

haq

qisqartirish

hamda

qiladi

hududiy

qo‘shildi

qilish

hamkorlikni

hamkorligi

haqida

hududiy

hamkorligi

hamkorligi

hamkorliklar

qabul qilindi

hamkorligi

qo‘shildi

Hozirda

hududda

g‘oyasini

qiladi

hukumatlararo

qo‘llab quvvatlashdan

qilinishini

qiyinchiliklari

qatorida

hamkorlik

qiladigan

hukumatlar

hududlaridagi

qazib

qilish

hamkorlik

hozirgi

qo‘shilmasi

hukumatlararo

qarzlari

qayta

hal hayotida
havoni qarshi
hududdagi
qilib

qiluvchi
hududdidagi
qilish huquqiga
hal

hamkorligi

haqidagi

hamkorligi

qiladigan

hamkorlik

hamkorlik

hamdo'stligi

hamkorlik

iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar.
Ma'ruzalar kursi. Samarqand, 2006.

Haydarov

- 26.Shodiyev R.X., Maxmudov E.R. Jahon iqtisodiyoti. T., 2005.
- 27.Ekonomicheskiy vestnik O'zbekistana. 2000-2005 g.g.

qirralari

qarama qarshiliklari

- II** . **Xalqaro mehnat taqsimoti**.....
1. Xalqaro mehnat taqsimoti tushunchasi.....
  2. Xalqaro mehnat taqsimoti shakllari va turlari.....
- Xalqaro**
Halkaro

qo'yilmalar

xizmat ko'rsatish va servis bozori.....

turizm

qilish.....

G'arbiy

G'arbiy

hududiy

hududlar

qisqartirilgan

СОДЕРЖАНИЕ

	Введение.....	3
Глава 1	Мировая экономика и международные экономические отношения: сущность, структура и основные черты развития.....	4
1.	Предмет мировой экономики и международные экономические отношения.....	4
2.	Сущность и структура мирового хозяйства.....	5
3.	Этапы глобализации мирового хозяйства.....	8
4.	Тенденции развития и противоречия мирового хозяйства	10
Глава II	Международное разделение труда	13
1.	Понятие о международном разделение труда.....	13
2.	Основные формы и виды международное разделение труда.....	13
Глава III	Международная торговля и торговая политика.....	17
1.	Международная торговля в системе международных экономических отношений.....	17
2.	Теории международной торговли	18
3.	Динамика, структура и география международной торговли	19
4.	Международная торговая политика.....	23
Глава IV	Внешняя торговля Республики Узбекистан с зарубежными странами.....	27
1.	Роль внешней торговли в развитии экономики Узбекистана.....	27
2.	Управление внешне экономической деятельности Республики Узбекистан.....	27
3.	Динамика и структура внешней торговли.....	29
4.	География внешней торговли Республики Узбекистан.....	31
Глава V	Международная миграция капиталов.....	36
1	Вызов (экспорт) капитала как ведущая форма международных экономических отношений.....	36
2	Причины вывоза капитала и её основные формы.....	36
3.	Прямые заграничные капиталовложения	38
4	Структура зарубежных инвестиций	40
Глава VI	Инвестиционная политика Республики Узбекистан и её роль в развития экономики страны	43
1	Основные факторы, влияющие на развитие иностранных инвестиций в Узбекистане.....	43
2	Роль иностранных инвестиций в развитии экономики страны.....	45
3	Инвестиционный климат Республики Узбекистан	46
4	Динамика роста предприятий с иностранными инвестициями.....	48

Глава VII	Мировой рынок услуги и сервиса	51
1.	Понятие и классификации мирового рынка услуги и сервиса ...	51
2.	Регулирование мирового рынка услуги и сервиса	55
3.	Мировой рынок туризма.....	56
4.	Мировой рынок транспортной услуги.....	60
5.	Мировой рынок технологии.....	62
6.	Мировой рынок консалтинговых услуг	64
7.	Мировой рынок информационных услуг.....	66
Глава VIII	Промышленно развитые страны и их место в мировом хозяйстве.....	69
1.	Особенности воспроизводства в промышленно развитых странах	69
2.	Научно-технический прогресс и структурные сдвиги в мировом хозяйстве.....	71
3.	Государственное регулирование экономики.....	73
Глава IX	Экономика США и Канады	76
1.	Природно-ресурсный и производственный потенциал США.....	76
2.	Структурные особенности экономики США.....	78
3.	Внешнеэкономические связи США.....	83
4.	Общая характеристика экономики Канады.....	84
Глава X	Экономика Японии.....	89
1.	Место и роль Японии в мировом хозяйстве.....	89
2.	Особенности развития экономики Японии	90
3.	Внешнеэкономические связи	95
Глава XI	Экономика стран Западной Европы.....	97
1.	Место Западной Европы в мировом хозяйстве.....	97
2.	Экономика Германии.....	98
3.	Экономика Великобритании.....	102
4.	Экономика Франции.....	109
5.	Экономики Италии.....	115
Глава XII	Развивающиеся страны в системе мирового хозяйства...	122
1.	Место и роль развивающихся стран в мировом хозяйстве	122
2.	Основные черты экономики развивающихся стран.....	123
3.	Иностранный капитал и его влияние на развитие национальных государств	125
4.	Модели индустриализации развивающихся стран и пути их решения	128
5.	Особенности развития стран-экспортеров нефти.....	130
6.	Формирование группы новых индустриальных стран.....	132
7.	Развитие стран Африки и направления их экономических реформ.....	134
Глава XIII	Экономика Китая.....	135
1.	Общая характеристика экономики Китая.....	135
2.	Экономические реформы в Китае.....	136
3.	Внешнеэкономические связи Китая.....	140

Глава XIV	Экономика Российской Федерации (Россия).....	143
1.	Место и роль России в мировом хозяйстве	143
2.	Общая характеристика природно-ресурсного и производственного потенциала.....	143
3.	Основные направления экономических реформ в России.....	145
4.	Внешняя торговля России	147
Глава XV	Международные валютно-кредитные отношения.....	150
1.	Сущность и структура международной валютной системы.....	150
2.	Этапы развития международной валютной системы.....	150
3.	Международные валютные и финансово-кредитные рынки.....	157
Глава XVI	Международная экономическая интеграция.....	161
1.	Сущность и причины международной экономической интеграции.....	161
2.	Цели и основные формы экономической интеграции.....	162
3.	Основные этапы развития экономической интеграции.....	165
4.	Главные региональные интеграционные объединения мира..	167
Глава XVII	Международная миграция рабочей силы.....	170
1.	Причины международной миграции рабочей силы.....	170
2.	Волны (потoki) международной миграции и ее основные особенности	171
3.	Современные центры притяжения рабочей силы.....	173
4.	Процессы регулирования рабочей силы.....	174
Глава XVIII	Международные корпорации (монополии) в мировом хозяйстве.....	176
1.	Виды транснациональных корпораций (ТНК) и причины их возникновения	176
2.	Основные особенности деятельности ТНК.....	178
3.	Роль ТНК в международных экономических отношениях.....	179
4.	Свободно экономические зоны.....	181
Глава XIX	Место и роль международной интеграции в экономике Республики Узбекистан.....	186
1.	Международные валютно-кредитные и финансовые организации.....	186
2.	Роль валютно-кредитных и финансовых организации мира в экономике Республики Узбекистан.....	189

THE CONTENTS

Introduction	3
The chapter 1 World(global) economy and international economic attitudes(relations): essence, structure and basic features of development.....	4
1. Subject of world(global) economy and international the economic attitudes(relations)	4
2. Essence and structure of a world(global) facilities(economy)..	5
3. Stages глобализации of a world(global) facilities(economy)..	8
4. Tendency of development and contradiction World(global) facilities(economy)	10
The chapter II The international division of labour	13
1. Concept about the international division of labour	13
2. Basic forms and kinds the international division of labour.....	13
The chapter III International trade and trade policy(politics)	17
1. International trade in system international the economic attitudes(relations)	17
2. Theory of international trade	18
3. Dynamics(changes), structure and geography international trade	19
4. International trade policy(politics)..	23
The chapter IV Foreign trade of Republic of Uzbekistan with foreign countries	27
1. Role of foreign trade in development of economy Uzbekistans.....	27
2. Management of externally economic activity republics of Uzbekistan	27
3. Dynamics(changes) and structure of foreign trade... ..	29
4. Geography of foreign trade of Republic of Uzbekistan	31
The chapter V The international migration of the capitals	36
1 Call (export) of the capital as the conducting form the international economic attitudes(relations)	36
2 Reason of export of the capital and e ë the basic forms	36
3. Direct foreign capital investments	38
4 Structure of the foreign investments	40
The chapter VI Investment policy(politics) of Republic of Uzbekistan and role in development of a national economy	43
1 Major factors influencing development the foreign investments in Uzbekistan	43

2	Role of the foreign investments in development national economy	45
3	Investment climate of Republic of Uzbekistan	46
4	Dynamics(changes) of growth of the enterprises with By the foreign investments	48
The chapter VII The world(global) market of service and service		51
1.	Concept and classifications world(global) the market of service and service	51
2.	Regulation of the world(global) market of service And service.....	55
3.	World(global) market of tourism	56
4.	World(global) market of transport service	60
5.	World(global) market of technology	62
6	World(global) market консалтинговых of services	64
7.	World(global) market of information services	66
The chapter VIII The industrially advanced countries and their place in a world(global) facilities(economy)		69
1.	Feature of reproduction in industrially The advanced countries	69
2.	Scientific and technical progress and structural shifts in world(global) facilities(economy)	71
3.	State regulation of economy	73
The chapter IX Economy of USA and Canada		76
1.	Природно-resource and industrial potential of USA	76
2	Structural features of economy of USA	78
3.	Foreign economic relations of USA	83
4.	General characteristic of economy of Canada.	84
The chapter X Economy of Japan..		89
1	Place and role of Japan in a world(global) facilities(economy)	89
2	Feature of development of economy of Japan	90
3.	Foreign economic relations	95
The chapter XI Economy of the countries of Western Europe		97
1.	Place of Western Europe in a world(global) facilities(economy)	97
2.	Economy of Germany	98
3.	Economy of Great Britain	102
4.	Economy of France	109
5.	Economy of Italy	115
The chapter XII Less developed countries in system of a world(global) facilities(economy)		122
1.	Place and role of less developed countries in world(global) facilities(economy)	122

2. Basic features of economy developing the countries 123
3. Foreign capital and his(its) influence on
development of the national states 125
4. Model of industrialization developing
the countries and way of their decision 128
5. Feature of development of the countries - exporters of petroleum.. ...130
6. Formation of group of the new industrial countries... 132
7. Development of the countries of Africa and direction
their economic reforms 134

The chapter XIII Economy of China 135

1. General characteristic of economy of China 135
2. Economic reforms in China 136
3. Foreign economic relations of China 140

The chapter XIV Economy of Russian Federation (Russia) 143

1. Place and role of Russia in a world(global) facilities(economy).. ...143
2. General characteristic природно-resource and Industrial potential 143
3. Basic directions of economic reforms in Russia.....145
4. Foreign trade of Russia... ..147

The chapter XV The international валютно-credit attitudes(relations)...150

1. Essence and structure of the international currency system.....150
2. Stages of development of the international currency system 150
3. International currency and финансово-credit markets.....157

The chapter XVI The international economic integration 161

1. Essence and reasons international Economic integration 161
2. Purpose and basic forms of economic integration 162
3. Basic stages of development of economic integration.. ...165
4. Main regional интеграционные of association of the world.....167

The chapter XVII The international migration of a labour 170

1. Reason of the international migration of a labour 170
2. Wave (flows) of the international migration
and its(her) basic features 171
3. Modern centres of gravity of a labour 173
4. Processes of regulation of a labour 174

**The chapter XVIII The international corporations (monopoly)
in a world(global) facilities(economy) 176**

1. Kinds транснациональных of corporations (ТНК)
and reason of their occurrence 176
2. Basic features of activity ТНК 178
3. Role ТНК in international economic the attitudes(relations) 179

4.	Freely economic zones.. .. .	181
----	------------------------------	-----

The chapter XIX A place and role of the international integration in economy of Republic of Uzbekistan		186
1.	International валютно-credit and financial organizations	186
2.	Role of валютно-credit and financial organization the world in economy of Republic of Uzbekistan	189